

Heva – Manual

Bedömningsstöd för utredning av barn som är utsatta för
hedersrelaterat våld
Används tillsammans med Heva – Frågeformulär

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. På begäran kan vi ta fram publikationen i ett alternativt format för personer med funktionsnedsättning. Skicka frågor om alternativa format till alternativaformat@socialstyrelsen.se.

Korrigeringar, 17 oktober 2025:

s. 28: "Av 2 kap. 1 andra stycket och 10 kap. 3 §§ SoL följer" har korrigerats till "Av förarbetsuttalanden följer dock".

s. 29, not 44: "Se 11 kap. 10 § tredje stycket SoL." har korrigerats till "Se 20 kap. 7 § SoL."

Korrigeringar, 3 december 2025:

Ett antal stavfel och grammatiska felaktigheter.

Artikelnummer: 2025-1-9403

Publicerad: www.socialstyrelsen.se, december 2025

Förord

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett allvarligt samhälls- och folkhälsoproblem som måste bekämpas på flera olika sätt. I *En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor* (Skr. 2016/17:10) framhåller regeringen betydelsen av förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn. Att stödja socialtjänsten i upptäckt och bedömning av (fortsatt) utsatthet för hedersrelaterat våld svarar mot detta behov. Därför har Socialstyrelsen tagit fram ett bedömningsstöd till hjälp för socialtjänsten.

Att bedöma våldsutsatthet i en hederskontext är en krävande uppgift. En rad olika faktorer behöver beaktas, samtidigt som ett våldsutsatt barn inte ska belastas med alltför många frågor. Bedömningsstödet hjälper socialtjänsten att strukturera och systematiskt inhämta information om barnets situation i relation till våldsutsattheten. På så vis säkras att kända tecken för nuvarande och framtida våldsutsatthet i en hederskontext inte missas.

Heva publicerades i januari 2025. Materialet har under året reviderats. De juridiska delarna har uppdaterats i enlighet med den nya socialtjänstlagen som trädde i kraft 1 juli 2025. Bedömningsstödet har även fått tydligare struktur och justeringar och tillägg har gjorts för att öka användarvänligheten.

Socialstyrelsen vill tacka alla som deltagit i kvalitetssäkringen av bedömningsstödet – myndigheter, forskare och ideella organisationer. Ett speciellt tack till de kommuner, socialsekreterare och barnen som har kommenterat utkast av stödet och deltagit i pilottest och en senare test om användarvänligheten.

Bedömningsstödet har tagits fram av Hanne Martinek, forskare och projektledare som även har arbetat med revideringen tillsammans med utredaren Sanna Halfdan och juristen Johan Beije.

Johanna Kumlin

Enhetschef

Avdelningen för kunskapsstyrning för socialtjänsten

Enheten för forskning och utveckling

Innehåll

Heva – Manual	1
Förord	3
Innehåll	5
Heva – innehåll och användning	8
En manual och ett frågeformulär	8
Målgrupp för Heva	10
Avgränsningar	10
Heva och BBIC	11
Barnets säkerhet	12
Polisanmälan och samverkan	13
Andra handläggningsstöd	15
Del 1: Bakgrund	17
Hedersrelaterat våld och förtryck	18
Definition	18
Uttryck för hedersrelaterat våld och förtryck	20
Att utreda barn i en hederskontext – det juridiska ramverket ..	26
Aktualisering och skyddsbedömning	26
Möjlighet att avvakta med information om inledd utredning	27
Samtal med barn utan vårdnadshavares samtycke	28
Sekretess och möjlighet att begränsa vårdnadshavarens rätt till insyn	29
Del 2: Instruktion till frågeformuläret	33
Samtal med stöd av Heva	34
Att prata med barn om våld	34
Att tänka på när frågorna ställs	35
Upptäcka utsatthet	39
Frågor för upptäckt	39
Sammanfattning – upptäcka utsatthet	40
Bedömning	40
Nuvarande situation	43
Barnets nuvarande situation – fem frågeområden	44
1. Barnets mående	45
2. Begränsningar, barnets agerande och påföljder	46

3. Nätverket och familjens bakgrund	49
4. Kränkningar och hot och 5. fysiskt våld	52
Bedöma risk för framtida utsatthet.....	55
Bedöma risk - fem frågeområden	56
Bedöma risk med stöd av scenarier	61
Bedöma behov av insatser	66
Referenser.....	68

Heva - Innehåll och användning

Del 1: Bakgrund

Hedersrelaterat våld och förtryck

Att utreda barn i en hederskontext

Del 2: Instruktion till frågeformuläret

Samtal med stöd av Heva

Upptäcka utsatthet

Nuvarande situation

Bedöma risk för framtida utsatthet

Heva – innehåll och användning

Heva stödjer dig i att utreda barn som kan vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Heva bygger på bästa tillgängliga kunskap och har testats inom svensk socialtjänst med fokus på användbarhet.¹

Heva ger dig en bakgrund i vad hedersrelaterat våld och förtryck är samt lyfter hur lagstiftningen ser ut kring hedersrelaterat våld och förtryck men även hur du kan tänka kring samtal med barnet.

Heva ger dig stöd att samla information på ett systematiskt sätt i samtalet med barnet. Heva utgör även ett stöd i hur du kan bedöma barnets risk för framtida utsatthet.

En manual och ett frågeformulär

Heva är ett bedömningsstöd som du som arbetar inom socialtjänsten kan använda när du utreder barn som misstänks vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Den här manualen är den ena delen av bedömningsstödet. Den andra delen är frågeformuläret som finns i flera olika utformningar. Tillsammans utgör delarna bedömningsstödet och de ska användas tillsammans.

Manualen består av två delar

Den första delen av manualen innehåller information som kan vara till hjälp vid bedömning av hedersvåldsärenden. Där finns en kortare beskrivning av vad hedersrelaterat våld och förtryck är. Där presenteras också juridiska utgångspunkter om samtal med barn utan vårdnadshavares samtycke och vårdnadshavares rätt till delaktighet och insyn i sina barns ärenden. Även frågor som rör polisanmälan och samverkan vid brott mot barn tas upp.

Den andra delen av manualen använder du som stöd när du ska ha samtal utifrån frågeformuläret. Där lyfts vad som är viktigt att tänka på när du för samtal med ett barn om frågor som är känsliga och handlar om utsatthet. Där beskrivs även hur du ställer frågorna, sammanfattar svaren och hur du bedömer svaren när det gäller risk för framtida utsatthet av hedersrelaterat våld och förtryck.²

---

¹ Om du vill veta mer om hur Heva har tagits fram, läs rapporten *Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer Stöd till socialtjänst och hälso- och sjukvård* som finns här: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-11-7606.pdf>

² Fortsättningsvis i texten används ofta endast ”hedersrelaterat våld”, för att göra texten mer lättläst. Förtryck är då inkluderat i det kortare begreppet.

Frågeformuläret består av tre avsnitt

Frågeformuläret har tre olika avsnitt som var för sig hör ihop med motsvarande avsnitt i manualens del 2.

Det första avsnittet handlar om att upptäcka utsatthet. Du använder detta avsnitt om du är osäker på om barnet är utsatt för hedersrelaterat våld. Avsnittet innehåller frågorna du ställer till barnet och en beskrivning av arbetet med att sammanfatta och bedöma svaren.

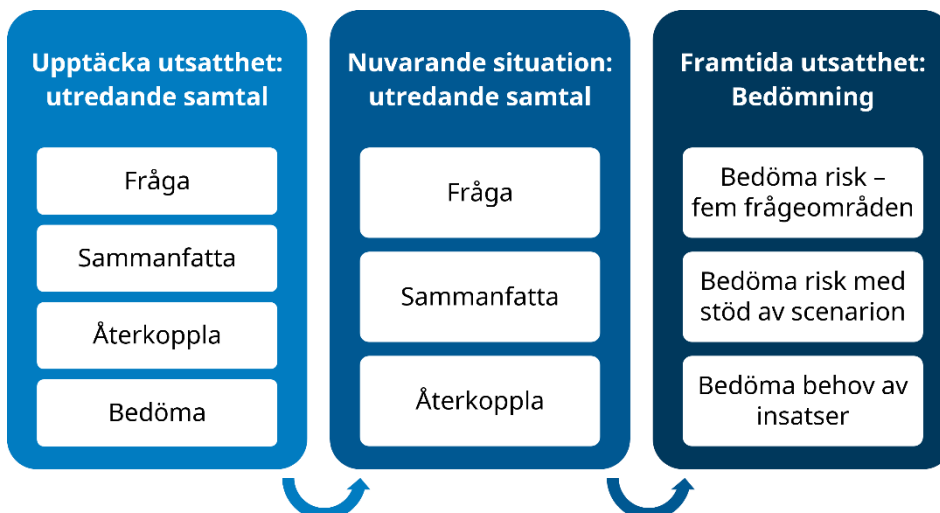
Det andra avsnittet handlar om barnets nuvarande situation. Avsnittet är indelat i fem frågeområden:

1. Barnets mående
2. Begränsningar, barnets agerande och påföljder
3. Nätverket och familjens bakgrund
4. Kränkningar och hot
5. Fysiskt våld

För varje frågeområde finns det frågor som du ställer till barnet och en del där du gör en sammanfattning utifrån de svar du har fått. Sammanfattningen återkopplas sedan till barnet.

Det tredje avsnittet handlar om att bedöma risk för framtida utsatthet för hedersrelaterat våld. I den delen ställs inga nya frågor till barnet utan du bedömer svaren med hjälp av manualen.

Sammanfattningsvis kan arbetet med Heva sammanfattas i tre steg, som i följande figur:

Målgrupp för Heva

Bedömningsstödet riktar sig till dig som arbetar inom socialtjänsten med att utreda barn och unga. Stödet kan användas både när du är osäker på huruvida ett barn kan vara utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck och när det redan är känt att barnet är utsatt.

Du som använder stödet behöver ha kompetens i frågor som rör hedersrelaterat våld. Det är också viktigt att du känner dig trygg med hur svaren ska hanteras.

Du som är socialsekreterare ställer vanligtvis frågorna och det är också du som dokumenterar svaren. Om du och barnet tycker att det är bättre att barnet själv skriver ner sina svar så använder ni det anpassade frågeformuläret där hen kan skriva ner svar på vissa frågor själv.

Avsnittet *Upptäcka utsatthet* ska användas som hjälp för att undersöka huruvida barnet är utsatt för just hedersrelaterat våld. Är detta redan klarlagt kan du bortse från avsnittet för upptäckt och börja med delen som handlar om kartläggning av barnets nuvarande situation direkt.

Avgränsningar

Stödet är främst för barn i åldern 12–17 år men kan även användas för att bedöma utsatthet när personerna är något yngre. Materialet fungerar även för personer i åldern från och med 18 till 21 år om deras levnadsförhållanden liknar den yngre gruppens. När Heva togs fram var den tänkta målgruppen barn från 12 till 17 år det testades främst på den åldersgruppen, även om vissa av ungdomarna var upp till 20 år.

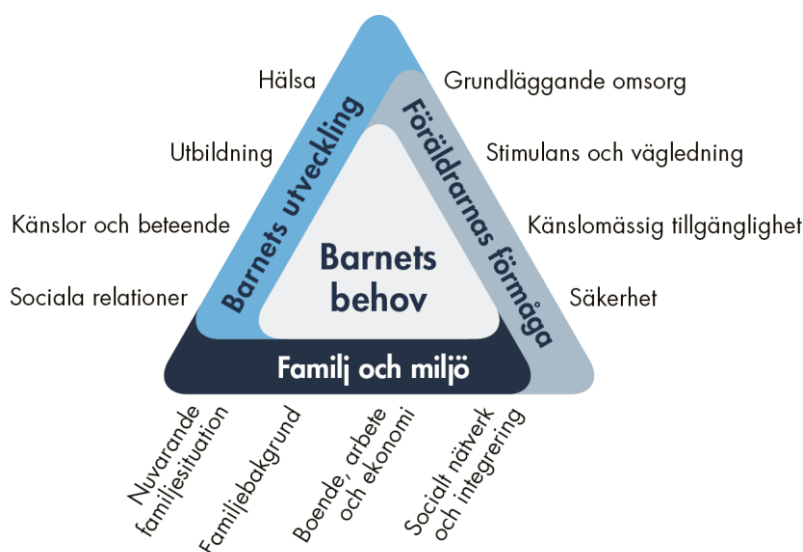
Heva är utvecklat för att utreda barn som utsätts för våld av familjen eller andra i nätverket. Stödet är inte utvecklat för att bedöma så kallat partnervåld, d.v.s. våld mellan personer som har en romantisk relation eller kärleksrelation. Partnervåld förekommer även i ungas relationer. Det är viktigt att du som använder stödet är uppmärksam på att barnet kan vara utsatt av en partner. Om du misstänker att barnet är utsatt för partnervåld behöver även det utredas. Partnervåld i en hederskontext kan innebära en dubbel utsatthet då partnern kan använda kontexten för att kontrollera och förtrycka den utsatta ytterligare. Heva är inte utvecklat för dessa fall, utan då kan det behövas andra former av stöd i utredningen.

Att använda Heva som bedömningsstöd resulterar inte i färdiga svar utifrån fastställda risknivåer eller sannolikheter. Heva stödjer dig däremot i din egen professionella bedömning av risk för framtida utsatthet. Heva tillhandahåller en ram med frågor och stöd att bedöma svaren. Frågorna och stödtexterna för bedömningen bygger på forskning och senaste tillgängliga kunskap.

Heva och BBIC

Att använda Heva bidrar till strukturerade och enhetliga bedömningar. Informationen från ett samtal med barnet eller den unga med stöd av Heva blir ett värdefullt komplement till övrig information som inhämtas i utredningsarbetet. All inhämtad information utgör tillsammans underlag för bedömningen av barnets situation.

Heva kan användas inom ramen för en utredning som genomförs med hjälp av *Barns behov i centrum (BBIC)*. Barnets behov illustreras i BBIC med en triangel där de tre sidorna representerar barnets utveckling, föräldrarnas förmåga samt faktorer i familj och miljö.

BBIC-triangeln underlättar att kunna ha ett helhetsperspektiv på barnet och dess situation. Detta gör att hela barnets situation finns med vid bedömningen av barnets behov. Om en hög risk för utsatthet identifieras kanske det finns skydd i barnets närhet eller så behöver ett beslut tas för att barnet ska få det skydd hen behöver. BBIC ger stöd för att identifiera vilka former av skydd som är möjliga för barnet.

En utredning som genomförs med stöd av BBIC kompletteras med de metoder och strukturerade bedömningsverktyg som är lämpliga för de frågeställningarna som är relevanta i det enskilda ärendet. Heva utgör ett stöd för bedömning av risk för hedersrelaterat våld.

Planera hur samtalen i utredningen ska gå till och med vem. Tänk på eventuell risknivå om föräldrarna deltar (beskrivs mer nedan) samt på om du planerar att ha samtal utan förälders medgivande. Dokumentationen av planeringen kan göras i utredningsplanen, men tänk på att en vårdnadshavare har rätt att begära ut sådana handlingar. I utredningsplanen kan du skriva om du planerar att göra en bedömning med hjälp av Heva.

De svar barnet ger i ett samtal utifrån Heva ger information som rör flera områden i BBIC-triangeln. I BBIC triangeln finns hedersrelaterat våld i området *familj och miljö*, delområdena *familjebakgrund* samt *socialt nätverk och integrering* men även inom området *barnets utveckling*, delområde *sociala relationer*.

Samtal med stöd av Heva kan handla om risker och skydd som rör barnets utveckling och området *sociala relationer*. Frågorna berör delområdena *våld, övergrepp och utnyttjande*. Frågorna handlar också om områden som har med barnets utveckling att göra såsom hälsa, utbildning, känslor och beteenden samt identitet. Samtalen utifrån Heva kan också ge information om föräldrarnas förmåga och området säkerhet.

Du kan använda dig av triangeln för att identifiera hur det hedersrelaterade våldet påverkar det enskilda barnet, vilket skydd barnet behöver och hur det kan utformas. Om du till exempel identifierar att det förekommer hedersnormer i familjebakgrunden och i det sociala nätverket så blir nästa steg att klargöra vilken påverkan det har på föräldrarnas förmåga samt på barnets utveckling. Du kan göra på samma sätt om det framkommer att barnet utsätts för våld som i sin tur påverkar på barnets utveckling genom att därefter utreda om det förekommer hedersnormer i familj och miljö samt hur dessa påverkar föräldraförmågan. Att klargöra dessa relationer möjliggör för att identifiera vilket skydd och stöd barnet behöver.

Läs mer i *BBIC Grundbok*.

Barnets säkerhet

Barnets situation kan se olika ut. Det kan exempelvis bo hemma eller vara placerat. Vid användandet av Heva är det viktigt att tänka på barnets säkerhet. Hur ser barnets situation ut under utredningstiden? Är barnets behov av skydd tillgodosett? Var kan ett möte med barnet genomföras utan att risken för utsatthet ökar?

I våldsärenden, och särskilt i hedersvåldsärenden, kan situationen snabbt förändras. Exempelvis kan ett rykte räcka för att förvandla en relativ lugn situation till något som är mycket farligt för den utsatta (1). Om ett barn berättar om sin kontakt med socialtjänsten och/eller om vad hen har berättat för socialtjänsten kan det leda till att barnet bestraffas. Det kan anses vara ett brott mot hedersnormerna att prata om familjens situation med utomstående (2, 3).

Barnets behov av skydd kan därför behöva bedömas vid flera tillfällen. Om det framkommer allvarliga risker för barnet behöver barnets skyddsbehov ha högsta prioritet. Bedöms barnet vara i en riskfylld situation kan det finnas anledning att överväga ett beslut om ett omedelbart omhändertagande av barnet enligt 6 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av

unga, LVU. Det kan även bli aktuellt att barnet placeras i skyddat boende tillsammans med en vårdnadshavare som också är i behov av skyddat boende enligt 4 kap. 1 § lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende.

Ett möjligt agerande från familjens sida kan vara att barnet förs ut ur landet om det uppdagas att barnet har haft kontakt med socialtjänsten i syfte att undvika myndighetsingripande i familjen (4). I ett sådant läge kan det vara aktuellt att överväga en ansökan om utreseförbud. Utreseförbudet behandlas närmare nedan i Del 1, under avsnittet *Uttryck för hedersrelaterat våld* där också lagstiftning som ska motverka olika av dessa uttryck presenteras.

Om barnet riskerar att föras utomlands, exempelvis för att ingå äktenskap eller könsstympas, eller om det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av andra omständigheter som kan ligga till grund för vård enligt LVU, kan även ett beslut om tillfälligt utreseförbud behöva fattas.³ Även samverkan med polis kan behövas i en akut situation.

Läs mer i *LVU – handbok för socialtjänsten*, och i *Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården* samt i Socialstyrelsens meddelandeblad *Ett utvidgat utreseförbud för barn (5/2024)*.

Polisanmälan och samverkan

Barn som är utsatta för hedersrelaterat våld är i många fall i juridisk mening brottsoffer eftersom många aspekter av hedersrelaterat våld är brottsliga handlingar. När barnet besvarar frågorna i bedömningsstödet kan det framkomma att det hen har varit utsatt för är brottsligt eller att det finns skäl att misstänka att så har skett. Misstanke om vissa brott mot barn bör skyndsamt polisanmälas om det inte strider mot barnets bästa.⁴

De misstankar om brott mot barn som bör anmälas kan exempelvis handla om misstanke om misshandel, olaga hot, ofredande, hedersförtryck, barnfridsbrott, barnäktenskapsbrott och sexuella övergrepp. Dessa brott finns i 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken eller lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. När socialnämnden anmäler misstanke om brott mot ett barn behöver det inte finnas någon misstänkt gärningsperson eftersom det är just en misstanke om brott som anmäls.

---

³ Se 31 d § LVU.

⁴ Se Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga.

Om socialtjänsten är osäker på huruvida en polisanmälan bör göras, bör den konsultera polis eller åklagare.⁵ Innan ett beslut fattas finns det en rad faktorer att beakta, som exempelvis barnets behov av skydd, brottets svårighetsgrad, barnets relation till den misstänkte gärningspersonen samt barnets reaktion om en anmälan skulle göras. Om den som begått brott mot barnet är en närstående kan den första kontakten med familjen behöva planeras noga. Det kan också finnas skäl att avvakta med att informera vårdnadshavaren om att socialtjänsten har inlett en utredning.⁶ Läs mer om polisanmälan i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten*.

Även i samband med beslut eller ansökan om utreseförbud är det viktigt att notera att det kan finnas misstankar om brott mot barnet. Det kan även finnas uppgifter om att barnet själv har begått brott eller uppgifter om brott i övrigt. Även om ett utreseförbud inte har sin grund i att barnet utsätts för brottsliga handlingar kan det vara viktigt att uppmärksamma huruvida barnet har utsatts för ett brott och att en polisanmälan görs när det är möjligt. Polismyndigheten har, inom ramen för en förundersökning, utökade möjligheter att förebygga och förhindra att ett barn förs utomlands.⁷

För att förvaltningsrättens eller socialnämndens beslut om utreseförbud ska verkställas måste polisen få kännedom om vad som beslutats.

Socialnämnden eller domstolen ska därför genast skicka en kopia till Polismyndigheten av ett beslut som har meddelats om utreseförbud, tillfälligt utreseförbud eller tillfälligt undantag från ett utreseförbud.⁸

Även i andra situationer kan det vara angeläget att samverka med polisen exempelvis kring bedömning av risk.⁹ Läs mer i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten* och i *Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*.

---

⁵ Se Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga.

⁶ Detta diskuteras närmare under avsnittet *Att utreda barn i en hederskontext*, längre ner i manualen.

⁷ Se Myndighetsgemensam vägledning vid hedersrelaterad brottslighet, Länsstyrelsen Östergötland (2024), s. 45.

⁸ Se 23 c § passförordningen (1979:664).

⁹ Se 18 kap. 6 § socialtjänstlagen (2025:400), SoL och 2 kap. 10 § och 5 kap. 2 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer.

Andra handläggningsstöd

Vid handläggning av ärenden som rör hedersrelaterat våld finns ett antal publikationer från Socialstyrelsen som kan vara till hjälp.

- *Att samtala med barn – kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården* ger stöd för samtal med barn i olika situationer.
- *Ensamkommande barn och unga – handbok för socialtjänsten* beskriver regler som rör ensamkommande barn och unga.
- *Ett utvidgat utreseförbud för barn - meddelandeblad (Nr 5/2024)* beskriver bland annat när utreseförbud ska användas, när beslut om undantag kan fattas och handläggningen av utreseförbud.
- *Grundbok i BBIC – barns behov i centrum* beskriver kunskapsgrunden för BBIC och hur materialet ska förstås och användas.
- *Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten* ger en fördjupad kunskap om socialnämndens ansvar för bland annat dokumentation.
- *LVU – handbok för socialtjänsten* beskriver handläggningen av ärenden enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).
- *Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten* beskriver bland annat de olika placeringsformerna och vad som gäller för barn och unga i samhällsvård.
- *Så fattas beslut om utreseförbud – Flödesschema* visar hur socialtjänsten, polisen och förvaltningsrätten är involverade i beslut om tillfälligt utreseförbud respektive utreseförbud.
- *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten* beskriver bland annat socialtjänstens utredningsansvar.
- *Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården* tar upp socialnämndens ansvar, dels för personer som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av en närstående, dels för barn som har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående.

Del 1: Bakgrund

Hedersrelaterat våld och förtryck

I det här avsnittet presenteras den definition av hedersrelaterat våld och förtryck som bedömningsstödet vilar på. Olika våldsuttryck som är typiska för hedersrelaterat våld och förtryck beskrivs också. Tanken är att du kan komma tillbaka till avsnittet i samband med att du genomför eller planerar att genomföra samtal med stöd av Heva.

Definition

Definitionen som Heva utgår ifrån bygger på regeringens definition samt aktuell forskning (2, 3, 5–12).¹⁰ Enligt den samlade bilden har hedersrelaterat våld och förtryck några centrala karakteristika. Under definitionsrutan nedan utvecklas varje punkt i ett kort avsnitt.

Hedersrelaterat våld och förtryck

- har sin grund i den strukturella maktobalansen mellan män och kvinnor i samhället
- uppstår för att bevara eller återupprätta en persons, en familjs, en släkts eller annan liknande grupps heder
- är en följd av att hedern kopplas till individers handlande, till exempel kvinnliga familjemedlemmars kyskhets och "oskuld" samt deras faktiska och påstådda beteende i förhållande till sådana ideal
- begås i regel kollektivt eller är åtminstone kollektivt förankrat, och de utsattas familjemedlemmar/närstående har i regel en avgörande roll
- riktar sig främst mot flickor och kvinnor, men förekommer även mot pojkar och män
- kan drabba hbtqi-personer och personer med funktionsnedsättning särskilt hårt.

Punkterna i korthet:

Hedersrelaterat våld och förtryck bygger på den strukturella maktobalansen mellan män och kvinnor i samhället. Våldet och förtrycket bygger på strikta patriarkala värderingar. I en hederskontext har män och pojkar i regel en

¹⁰ Se regeringens skrivelse 2016/17:10 *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*, regeringens proposition 2019/20:131 *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet*.

högre ställning än kvinnor och flickor (13). Denna aspekt visar att hedersrelaterat våld kan förstås som en våldsförform som till stor del överlappar med mäns våld mot kvinnor. Maktobalansen mellan könen är både en utgångspunkt och en förutsättning för att kunna hålla våldet och förtrycket vid liv.¹¹

Hedersrelaterat våld och förtryck uppstår för att bevara eller återupprätta en grupps eller en persons heder. Hedersrelaterat våld bygger på en föreställning om att hedern är kollektiv. Varje medlem i ett kollektiv är ansvarig, inte endast för sin egen heder utan för hela gruppens heder. Detta gäller speciellt flickor och kvinnor som anses kunna skada kollektivets heder genom att bete sig på ett sätt som inte uppfattas som kyskt eller genom att ha sex före äktenskapet. Den enskilda individen kan alltså genom sitt agerande skada en annan persons eller en hel grupps heder. För att skada hedern räcker det med ett rykte, ingenting måste ha hänt. Om en persons verkliga eller påstådda beteende har skadat en familjs heder kan det få långtgående konsekvenser för familjen om personen inte straffas. Familjen kan lida ekonomisk skada eller bli socialt isolerad. Risken för sådana följder kan få en grupp att utöva hård kontroll för att bevara familjens heder. För att återupprätta hedern kan drastiska åtgärder tillgripas, såsom barn- eller tvångsäktenskap eller till och med mord på den som anses ha skadat hedern (9).¹²

Flickors och kvinnors handlande kopplat till sexualitet är centralt bland det som kan skada hedern. Flickor och kvinnor får inte ha sex före äktenskapet och gifta kvinnor ska bete sig kyskt för att bevara sin mans och/eller gruppens heder. För att hindra flickor och kvinnor från att ha sex före äktenskapet och upprätthålla ett kyskt beteende kan de bli hårt kontrollerade, både för att förhindra att de faktiskt bryter mot kyskhetsnormer och för att förhindra rykten om kvinnornas beteenden (6, 8).¹³

Hedersrelaterat våld och förtryck är förankrat i kollektivet och utövas i regel av flera. Den kollektiva aspekten av hedersrelaterat våld gör dem som utsätts speciellt sårbara (7).¹⁴ Det är mycket svårare att komma undan kontroll när det är många personer och inte bara en i ens omgivning som utövar förtrycket. Det blir också mycket svårt att bryta sig loss när en stor del av ens umgänge delar samma värderingar som våldsutövaren eller våldsutövarna. Den som vill lämna en sådan miljö måste därför bryta kontakten med många personer, ibland till och med alla i sin närhet (3). De som bryter sig loss kan därför ha särskilda behov av skydd och stöd.

---

¹¹ För ett resonemang om maktobalansen mellan könen som orsak till kvinnors våldsutsatthet, se Makt, mål och myndighet, feministisk politik för en jämställd framtid, Regeringens skrivelse 2016/17:10, s. 33.

¹² Jfr prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 38 och s. 104–105.

¹³ Jfr. prop. 2019/20:131 s. 38 och s. 104–105.

¹⁴ Jfr. prop. 2019/20:131 s. 32-28 och s. 104.

Flickor och kvinnor är utsatta i större omfattning, eftersom begränsningen av flickors och kvinnors sexualitet spelar en central roll i bevarandet av hedern. Men även pojkar och män kan utsättas. Detta framkommer till exempel i olika kartläggningar kring ungdomars utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck (8, 10).¹⁵ Även för pojkar kan det finnas kyskhetskrav och kontrollerande av sexualiteten, men det förekommer mindre ofta (3). Pojkar kan också tvingas att kontrollera andra familjemedlemmar och därmed vara både offer och förövare samtidigt (14, 15).

Hbtqi-personer är speciellt sårbara i en hederskontext eftersom det anses skamfyllt och farligt för hela familjens heder om någon familjemedlem inte passar in i de strikt definierade könsrollerna. Om ett barn exempelvis är homosexuellt, eller inte känner att det passar in i indelningen pojke eller flicka, kan barnet utsättas för så kallade omvändelseförsök (både här i Sverige och genom att skickas utomlands) eller giftas bort. På så vis försöker man rädda hedern (3, 11, 16).¹⁶

Personer med funktionsnedsättning är utsatta på flera sätt i en hederskontext. Det kan finnas en skam kring att ha en familjemedlem med funktionsnedsättning. För att dölja det kan familjen försöka gifta bort barnet så att allting verkar ”normalt” utåt. Ett barn med intellektuell funktionsnedsättning kan till exempel luras in i att få ha en rolig fest och få gifta sig, utan att kunna förstå de framtida konsekvenserna. En person med funktionsnedsättning kan dessutom vara i behov av hjälp av andra för att klara av sin vardag. Det kan förvärra utsattheten med anledning av den beroendeställning som uppstår (12, 17–19).¹⁷

Uttryck för hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett övergripande begrepp som samlar olika former av våldsuttryck. Det kan vara såväl fysiskt som psykiskt våld och det kan variera i svårighetsgrad, från relativt små vardagliga inskränkningar till hot om våld och grovt fysiskt våld, och till och med mord.

Exempelvis kan en tonåring leva med vissheten att hen senare i livet antagligen inte kommer att få välja sin livspartner själv eftersom hen måste rätta sig efter familjens synpunkter. I denna tonårings liv behöver hen ännu inte ha utsatts för strikta begränsningar eller våld. Hedersrelaterat våld kan också innebära daglig fysisk bestraffning och ett liv i stor ofrihet. Barnet kan till exempel förbjudas att ha kontakt med någon utanför familjen, kan

---

¹⁵ Jfr. prop. 2019/20:131 s. 24-25.

¹⁶ Jfr. prop. 2019/20:131 s. 24-25.

¹⁷ Jfr. prop. 2019/20:131 s. 25.

tingas ta ett för stort ansvar i hushållet och kan nekas bestämmanderätt över det mesta som sker i hens liv (3).

Våldsuttrycken i en hederskontext liknar till stor del de våldsuttryck som förekommer i våld i nära relationer, inklusive våld mot barn i en miljö utan hedersnormer (3). Men det finns vissa våldsuttryck som är typiska för hederskontexten. Dessa är tvångsäktenskap, barnäktenskap, oskuldskontroll, oskuldsoperationer och könsstympning av flickor och kvinnor. Också bortförande ur landet är ett fenomen som förekommer i en hederskontext och kan vara förknippat med olika typer av våld.¹⁸ Nedan följer en kort genomgång av dessa våldsuttryck.

Tvångsäktenskap och barnäktenskap

Tvångsäktenskap är straffbart i Sverige. Den som genom olaga tvång eller så kallat utnyttjande av utsatt belägenhet förmår en vuxen person att ingå ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse kan dömas till fängelse för äktenskapstvång. Utnyttjande av utsatt belägenhet kan exempelvis innebära att offret befinner sig i en beroendeställning till gärningspersonen, till exempel på grund av ett ekonomiskt skuldförhållande eller för att offret har en intellektuell funktionsnedsättning.¹⁹

Om dessa handlingar begås mot en person som inte fyllt 18 år är det i stället fråga om barnäktenskapsbrott. Den som i annat fall förmår eller tillåter ett barn att ingå ett giltigt äktenskap kan också dömas för barnäktenskapsbrott.²⁰ Det är straffbart att genom vilseledande förmå en person att resa till en annan stat än den som hen bor i, med syftet att ingå äktenskap.²¹

Föräldrar har en skyldighet att skydda sitt barn och avvärja ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse som med deras vetskap kan komma att ingås.

Barnäktenskap är ett äktenskap där den ena eller båda parter är under 18 år. Barnäktenskap ingås ofta enligt tradition och många barn har tvingats att gifta sig (20). I Sverige får ingen under 18 år ingå äktenskap.²²

---

¹⁸ Alla de nämnda våldsuttrycken är typiska för en hederskontext, men de kan också förekomma utanför denna. För olika bakomliggande orsaker till könsstympning se till exempel:

<https://www.afro.who.int/health-topics/female-genital-mutilation>, För en överblick över barnäktenskap i världen, se till exempel: <https://kvinnatillkvinna.se/var-ar-barnakteskap-tillatet/>

¹⁹ Se 4 kap. 4 c § BrB samt prop. 2013/14:208 Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor s. 53.

²⁰ Se 4 kap. 4 c § tredje stycket BrB samt prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.

²¹ Se 4 kap. 4 d § BrB samt prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.

²² Se 2 kap. 1 § äktenskapsbalken.

Tvångsäktenskap och barnäktenskap – koppling till hedersnormer

Tvångsäktenskap och barnäktenskap kan direkt kopplas till tre centrala aspekter av hedersrelaterat våld: upprätthållande av kvinnlig kyskheter och att förhindra sex före äktenskapet, upprätthållande av rigida könsnormer samt synen att viktiga livsbeslut ska fattas av ett kollektiv och inte av individen själv.

Tvångsäktenskap och barnäktenskap kan ses som en förebyggande åtgärd så att speciellt flickor inte har sex före äktenskapet. Av det skälet kan barn och unga vuxna giftas bort tidigt. Dessutom ger detta familjer möjlighet att välja ”rätt” partner, en person som kommer från en ”hedersam” familj, till exempel en familj med samma religion eller härkomst.

Giftermålet kan också användas som ett försök att ”rädda en situation”, om familjen till exempel fått veta eller har hört rykten om att barnet i fråga har haft kontakt med någon av motsatt kön på ett sätt som anses skada familjens heder, eller att barnet har visat sig vara en hbtqi-person (1, 7).

Könsstympling

Könsstympling innebär att man skär bort delar av flickors yttre könsorgan, oftast i åldern 4–14 år. Könsstympling finns i flera olika former och det varierar mellan att skära bort förhuden på klitoris och att skära bort hela den synliga delen av klitoris samt inre och yttre blygdläppar. Vid den mest ingripande könsstymplingen sys därefter det som är kvar av de yttre blygdläpparna ihop så att slidöppningen täcks för. Endast en liten öppning lämnas för att släppa igenom urin och mensblod (21).

Könsstympling är ett grovt övergrepp mot flickors kroppsliga integritet och själva ingreppet är ofta en traumatisk upplevelse eftersom det vanligtvis utförs utan bedövning. Senare i livet kan könsstymplingen ha olika konsekvenser, både fysiska och psykiska, mycket beroende på vilken typ av stympling det handlar om.

Följder under senare livet kan variera mycket. Vissa kan märkas framför allt i en nedsatt möjlighet till sexuell njutning. Könsstympling leder också till ärrbildning och komplikationer i samband med det. Den mest ingripande typen har långtgående konsekvenser, såsom återkommande infektioner och starka smärtor vid menstruation, toalettbesök och sexuell umgänge (22). I Sverige är könsstympling förbjudet enligt lagen med förbud mot könsstympling av kvinnor.

Könsstypning – koppling till hedersnormer

Likt barnnäkenskap och tvångsäktenskap kan även könsstypning kopplas till centrala aspekter av hedersrelaterat våld och förtryck (23).

Könsstypning kan vara ett sätt att kontrollera kvinnlig sexualitet genom att främst reducera möjligheten att uppleva sexuell njutning. Det kan också medföra att sex blir fysiskt svårt och smärtsamt (22).

Bortförande ur landet

Bortförande ur landet kan ske av många olika anledningar. Nedan beskrivs de typer av bortföranden som är typiska för en hederskontext.

Ett återkommande skäl att barn som lever i en hederskontext förs ut ur landet är att de ska könsstympas eller giftas bort. Bortförandet kan i dessa fall alltså vara ett sätt att möjliggöra genomförandet av våldshandlingen och ett försök att undkomma bestraffning.

Bortförande kan också handla om så kallade uppfostringsresor som tas till när barn upplevs som inte tillräckligt anpassade till hedersnormerna. Barnen ska då fostras enligt hedersnormer i ett annat land. Det kan ske till exempel hos släktingar eller någon slags skola eller uppfostringsanstalt. Under en sådan uppfostringsresa kan barn vara utsatta för förtryck och våld och möjligheten till ingripanden från svenska myndigheters sida kan vara mycket begränsade. Det kan också handla om omvändelseförsök av barn som är homo- eller bisexuella. Ytterligare en anledning kan vara att familjerna vill förhindra myndighetsingripande (24).

Utreseförbud kan hindra skadliga utlandsvistelser

Om det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige och det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av omständigheter som kan ligga till grund för vård enligt LVU, kan socialnämnden ansöka om utreseförbud hos förvaltningsrätten.²³ Ett beslut om utreseförbud innebär att barnet hindras från att lämna Sverige, bland annat genom att barnets pass spärras och återkallas.

Exempel på när utreseförbud kan användas är om det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands i syfte att bli föremål för uppfostran, omvändelseförsök, könsstypning, undanhållande från sociala myndigheter, vissa undanhållanden från en förälder samt resor till terroristorganisationer och konfliktområden.²⁴ Ett utreseförbud ska också meddelas om det finns en påtaglig risk för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att

---

²³ Se 31 a och b §§ LVU.

²⁴ Se prop. 2023/24:72 Ett utvidgat utreseförbud för barn s. 14–15.

ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse.²⁵ Ett beslut om utreseförbud kan fattas oberoende av samtycke från den eller dem som har vårdnaden om barnet eller, när barnet har fyllt 15 år, av barnet själv.²⁶

När ett utreseförbud är aktuellt kan det ibland vara nödvändigt för socialnämnden att ingripa i brådskande situationer. Nämnden har därför möjlighet att besluta om tillfälligt utreseförbud om det är sannolikt att ett utreseförbud behövs och domstolens beslut inte kan avvaktas med hänsyn till risken för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige.²⁷ Det beslutet måste sedan fastställas av domstolen.²⁸

Bortförande – koppling till hedersnormer

Själva bortförandet är mer indirekt kopplat till hedersnormer genom det som kommer att ske i utlandet. Det kan röra sig om könsstympning, barnäktenskap eller tvångsäktenskap, där kopplingen är beskriven ovan.

När det gäller uppfostringsresor handlar kopplingen just om att få barnet att följa hedersnormer. Uppfostrandet ska ske i en miljö där det är mindre sannolikt att andra normer stör, som det till exempel kan upplevas i Sverige. Omvändelseförsök har ett liknande syfte. Där ligger fokus på att fostra ett barn till att bli heterosexuellt, vilket är den enda läggning som accepteras inom en kontext där hedersrelaterade normer råder.

Att en familj kan föra barnet ur landet för att undvika myndighetsingripande beror på att själva ingripandet, eller även bara kontakt med myndigheter, kan upplevas som en kränkning av hedern.

Oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsoperationer

Oskuldskontroller och oskuldsoperationer hör ihop med föreställningen att det finns en mödomshinna som täcker hela slidöppningen och som går sönder då en flicka eller kvinna har sex för första gången. Det är emellertid medicinskt omöjligt att kontrollera om en flicka eller kvinna har debuterat sexuellt eftersom det inte finns någon mödomshinna hos någon kvinna. Varje flicka har däremot en slidkrans, vars utseende varierar mellan individer och det är omöjligt att utifrån utseendet på den fastställa om en flicka eller kvinna har haft sex eller inte (25).

Trots detta lever myten om mödomshinnan vidare och det genomförs oskuldskontroller, i vissa fall av familjemedlemmar, i andra fall av läkare.

---

²⁵ Se 31 a § andra stycket LVU.

²⁶ Se prop. 2023/24:72 s. 48–49, jfr prop. 2019/20:131 s. 111.

²⁷ Se 31 d § LVU.

²⁸ Se 31 e § LVU.

Dessa kontroller är övergrepp och kan upplevas som mycket traumatiska för dem som utsätts. Hälso- och sjukvård får inte ges utan patientens samtycke, men även med samtycke är oskuldskontroller i hälso- och sjukvården olagliga eftersom de strider mot kravet på vetenskap och beprövad erfarenhet. Detsamma gäller för utfärdande av så kallade oskuldsintyg (26).

Oskuldskontroller och oskuldsoperationer – koppling till hedersnormer

Kravet att en kvinna inte ska ha sex före äktenskapet är central i en hederskontext. Oskuldsintyg och oskuldsoperationer har därför en tydlig koppling till hedersnormer. Undersökningar av flickors och kvinnors könsorgan är en form av kontroll för att säkerställa att normen att avstå från sex före äktenskapet efterlevs (8). Oskuldsoperationer är ett försök att dölja för den blivande maken att flickan/kvinnan har haft (eller misstänks ha haft) sex före bröllopsnatten. På så sätt kan familjens heder upprätthållas (27).

Att utreda barn i en hederskontext – det juridiska ramverket

Att utreda barn i en hederskontext kan medföra särskilda utmaningar, till exempel när det gäller kontakten med vårdnadshavare och vårdnadshavares rätt till insyn. Därför handlar detta avsnitt om det juridiska ramverket i utredningar av barn med särskilt fokus på barn i en hederskontext. Tanken är att du kan komma tillbaka till avsnittet när behovet uppstår.

Aktualisering och skyddsbedömning

Av 14 kap. 2 § SoL framgår att om socialnämnden får information om något som skulle kunna leda till en åtgärd av nämnden, ska nämnden genast inleda en utredning. Det kan till exempel bli aktuellt när det finns information om att ett barn befinner sig i en hederskontext och det finns oro för att de är utsatta för våld, hot eller tvång. I de fallen kan det även vara viktigt att uppmärksamma om det finns syskon eller andra barn i hemmet och bedöma om utredning behöver inledas även om dem. Dessa barn kan också vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck eller så finns det en risk att de i takt med stigande ålder riskerar att utsättas. De kan även vara utsatta genom att de i sin hemmiljö upplever och bevittnar hedersrelaterat våld.

Om ett ärende aktualiserats genom en anmälan som rör barn eller unga ska socialnämnden genast göra en bedömning av huruvida barnet eller den unge är i behov av omedelbart skydd, en så kallad skyddsbedömning.²⁹ Läs mer om den omedelbara skyddsbedömningen i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten*.

I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer (HSLF-FS 2022:39) finns regler om vad en utredning rörande en person som utsatts för våld i en nära relation ska och bör innehålla. Bland det som ska bedömas är risken för ytterligare våld om utredningen rör ett barn som utsatts för hedersrelaterat våld.³⁰

Utredningen ska bedrivas så att ingen utsätts för skada eller olägenhet i onödan, och den ska inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet. Vidare finns det regler och rekommendationer som bland annat rör insatser till våldsutsatta samt samverkan. Läs mer om detta i *Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och*

---

²⁹ Se 20 kap. 1 § SoL.

³⁰ Se 5 kap. 2 § HSLF-FS 2022:39.

sjukvården och tandvården. Läs mer om utredningsarbetet i Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten.

Möjlighet att avvakta med information om inledd utredning

Beslutet att inleda en utredning kan inte undanhållas för vårdnadshavaren, men i vissa situationer kan socialnämnden dröja något med att ge den informationen.³¹ Det måste då finnas särskilda skäl till att vårdnadshavaren inte informeras direkt om att en utredning har inletts.³²

Att avvakta med att informera vårdnadshavare om att en utredning har inletts kan enligt förarbetena vara aktuellt i följande fall:

- När vårdnadshavaren eller någon annan familjemedlem är misstänkt för övergrepp mot barnet, och polisutredningen befinner sig i ett känsligt läge. I en sådan situation behöver polisens och socialtjänstens utredningar samordnas.³³
- När barnet är misstänkt för att ha begått ett brott, och underrättelse till vårdnadshavaren om detta kan innebära ett stort men för brottsutredningen.³⁴
- När barnet själv har önskemål om att socialtjänsten ska avvakta med att underrätta vårdnadshavarna. Barnet kan ha vänt sig till socialtjänsten och berättat om förhållanden i hemmet som föranleder en utredning, men motsätter sig att vårdnadshavarna kontaktas. Barnet kan ha rymt eller kastats ut hemifrån, eller har utsatts för hedersrelaterat våld. I dessa lägen kan socialnämnden behöva tala med personer i barnets professionella nätverk, ha ytterligare samtal med barnet och i särskilt allvarliga fall planera för hur skyddet av barnet ska utformas innan vårdnadshavaren informeras om att en utredning har inletts.³⁵

En vårdnadshavare får enligt JO inte hållas ovetande under en längre tid om att en utredning pågår.³⁶ Om socialnämnden får kännedom om ett misstänkt brott mot ett barn enligt 3, 4 eller 6 kap. BrB eller enligt lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor, och den misstänkte dessutom är en närstående, bör socialnämnden samråda med polis eller åklagare innan barnets vårdnadshavare underrättas om att en utredning har inletts.³⁷ Läs mer om detta i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten*.

³¹ Se prop. 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga, s. 61–62.

³² Se 20 kap. 4 § SoL.

³³ Se prop. 2012/13:10 s. 62.

³⁴ Se prop. 2012/13:10 s. 62.

³⁵ Se prop. 2012/13:10 s. 62.

³⁶ Jfr. JO:s ämbetsberättelse 1999/00 s. 243.

³⁷ Se AR SOSFS 2014:6.

Att ta kontakt med vårdnadshavare i en hederskontext kan öka risken för att barnet utsätts för påtryckningar om att inte prata med personer utanför familjen eller för bestraffande våld för att hen har varit i kontakt med socialtjänsten. Barnet kan också föras bort ur landet för att förhindra myndighetsingripanden. Det beror på att familjen kan uppleva själva kontakten med socialtjänsten som problematisk. Att samhället, genom skolan eller socialtjänsten, blandar sig i familjens angelägenheter kan uppfattas som en kränkning av familjens heder (2, 4, 7).

Samtal med barn utan vårdnadshavares samtycke

Vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.³⁸ Barnet ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet och barnets inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.³⁹ När en åtgärd rör ett barn ska barnet kontinuerligt få relevant information. Informationen ska vara anpassad till barnets individuella behov och situation i fråga om ålder, mognad och individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska så långt det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått informationen.⁴⁰

När socialtjänsten behöver prata med ett barn inom ramen för en utredning, och barnet har uppnått den ålder och mognad som krävs för att själv bestämma om sin medverkan, har JO ansett att det är upp till barnet att bestämma huruvida något samtal ska hållas. Barnets medgivande är då en både nödvändig och tillräcklig förutsättning. Det innebär i sin tur att vårdnadshavarens samtycke till samtalet inte behöver inhämtas och att samtalet kan äga rum mot vårdnadshavarens vilja.⁴¹

Av förarbetsuttalanden följer dock att vårdnadshavaren bör informeras om samtalet innan det genomförs.⁴² Det kan enligt förarbeten ofta vara av stor betydelse för barnets bästa att eftersträva ett samtycke av vårdnadshavaren, även om samtalet får genomföras utan samtycke. Socialtjänsten kan, till exempel i samband med diskussion om tid och plats för samtalet, informera om vad samtalet kommer att beröra och försöka få vårdnadshavaren att förstå vikten av att samtalet genomförs på ett sätt som är bra för barnet.⁴³

³⁸ Se artikel 3 i Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen. Principen om barnets bästa kommer även till uttryck i exempelvis 3 kap. 1 § SoL.

³⁹ Se artikel 12 barnkonventionen och 3 kap. 2 § SoL.

⁴⁰ Se 3 kap. 3 § SoL.

⁴¹ Jfr JO dnr 1510 – 2012, JO:s ämbetsberättelse 2006/07 s. 212 och prop. 2009/10:192 Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn, s. 32–33.

⁴² Jfr. prop. 2009/10:192 s. 19 och 33.

⁴³ Jfr. Prop. 2009/10:192 s. 33.

Även om barnet inte har uppnått den ålder och mognad som krävs för att själv bestämma kan socialtjänsten, vid en utredning av huruvida socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd, höra barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.⁴⁴ I varje enskilt fall krävs omsorgsfulla överväganden från socialnämndens sida angående behovet av att höra barnet utan vårdnadshavarens medverkan eller samtycke. Någon regel om att vårdnadshavarens inställning ska kontrolleras före samtalet finns inte.⁴⁵

Bestämmelserna innehåller inte några regler om hur ett samtal med barn praktiskt ska genomföras i de fall vårdnadshavaren motsätter sig samtalet. Hur socialtjänsten då bör agera får avgöras utifrån förutsättningarna i varje enskilt fall. Att ta kontakt med barnet utan vårdnadshavarens vetskap, till exempel på väg hem från skolan, kan enligt förarbetena inte anses godtagbart. Att socialtjänsten har möjlighet att genomföra samtalet med barnet utan att vårdnadshavaren är närvarande betyder heller inte att samtalet måste genomföras på det sättet, utan det får avgöras från fall till fall.⁴⁶

Man bör vara lyhörd för både vårdnadshavarens och barnets synpunkter. Det är av särskild vikt att respektera den lojalitetskonflikt som barnet kan befinna sig i. Barnet får under inga förhållanden pressas på ställningstaganden och synpunkter. Det innebär att barnet har rätt – men ingen skyldighet – att delta i ett samtal med socialtjänsten.⁴⁷ Läs mer om detta i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten*.

Sekretess och möjlighet att begränsa vårdnadshavarens rätt till insyn

Enligt 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, gäller sekretess inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Huvudregeln är att en part, i det här fallet en vårdnadshavare, har rätt att ta del av allt material som tillförs ett pågående ärende om barnet.⁴⁸ Denna rätt är dock inte oinskränkt. Av 10 kap. 3 § OSL framgår att en uppgift, en handling eller annat material inte får lämnas ut om det, med hänsyn till allmänt eller enskilt intresse, är av synnerlig vikt att sekretessbelagt material inte röjs. I sådana fall ska socialtjänsten på annat sätt upplysa parten om vad materialet innehåller. Detta ska ske i den utsträckning som behövs för att

---

⁴⁴ Se 20 kap. 7 § SoL.

⁴⁵ Jfr. JO 2016/17 s. 514 och JO 2012/13 s. 288.

⁴⁶ Jfr. prop. 2009/10:192 s. 33.

⁴⁷ Se prop. 2009/10:192 s. 18.

⁴⁸ Se 10 § förvaltningslagen (2017:900), FL, och 10 kap. 3 § OSL.

vårdnadshavaren ska kunna tillvarata sin rätt och under förutsättning att det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen ska skydda.

Bestämmelser om i vilken utsträckning sekretessen till skydd för ett barn gäller i förhållande till en vårdnadshavare regleras i 12 kap. 3 § OSL. Huvudregeln är att sekretess gäller även i förhållande till vårdnadshavaren. Enligt bestämmelsen gäller dock sekretess *inte* till skydd för barnet i frågor som rör barnets personliga angelägenheter, vilka vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma över enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken (FB). Det är vårdnadshavaren som, i egenskap av barnets ställföreträdare i personliga angelägenheter, normalt utövar barnets befogenheter vad gäller rätten att ta del av och förfoga över sekretessen. De förpliktelser som innefattas i vårdnadsansvaret förutsätter att vårdnadshavaren har insyn i barnets angelägenheter. I förarbetena anges också att det, för förhållandet mellan föräldrar och barn, är mycket viktigt att relevanta uppgifter om barnet kan lämnas ut till föräldrarna.⁴⁹

Vårdnadshavarens bestämmanderätt minskar då barnet blir äldre. Om ett barn med viss mognad och omdömesförmåga själv har lämnat sekretessbelagda uppgifter till exempelvis en socialsekreterare, kan vårdnadshavaren inte göra anspråk på att få kännedom om dem utan samtycke från barnet. Det framgår av förarbeten till bestämmelsen i OSL. Någon fast åldersgräns för detta anges inte eftersom barn mognar och utvecklas så olika. Då barnet kommit upp i tonåren får det emellertid många gånger anses ha nått en sådan mognad att det bör åtnjuta visst skydd för sin integritet gentemot sina föräldrar.⁵⁰

Det finns emellertid situationer då sekretessen, enligt 12 kap. § 3 OSL, gäller i förhållande till vårdnadshavaren oavsett barnets ålder. Det gäller om det kan antas att den underårige lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren eller det annars anges i OSL. Det krävs enligt bestämmelsen att det men som kan befaras vid utlämnande ska vara betydande, till exempel att barnet kan skadas allvarligt psykiskt, fysiskt eller på annat sätt om uppgiften lämnas. Det torde i praktiken betyda att det ska finnas speciella skäl som tyder på att en uppgift om den underårige kan komma att missbrukas av vårdnadshavaren i något avsevärt avseende.⁵¹

Sekretessregeln tar sikte på de mest angelägna fallen, där det kan finnas behov av att skydda barnet mot vårdnadshavaren. Det kan vara fråga om särskilt integritetskänsliga uppgifter eller andra uppgifter som kan missbrukas av vårdnadshavaren på ett sätt som är allvarligt för barnet. Det är inte tillräckligt att barnet tycker att det är obehagligt eller tror att vårdnadshavaren kommer att vidta åtgärder som hen motsätter sig men som

---

⁴⁹ Jfr. prop. 1988/89:67 Om sekretessfrågor inom undervisningsväsendet m. m., s. 36.

⁵⁰ Jfr. prop. 1988/89:67 s. 36.

⁵¹ Jfr. prop. 1988/89:67 s. 38. Se även prop. 2008/09:150 Offentlighets- och sekretesslag, s. 331.

inte kan anses medföra betydande men för barnet.⁵² Läs mer om detta i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten* samt i *Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*.

I en hederskontext kan risken för våldsutsatthet öka om en vårdnadshavare får kännedom om vissa uppgifter som barnet har lämnat. Vid användandet av Heva kan information komma fram som därmed kan medföra en ökad risk för att barnet blir utsatt för våld om vårdnadshavare får ta del av informationen. Det gäller särskilt barnets svar på frågor som rör hans agerande i förhållande till de begränsningar som hen har. Detta är viktigt att ha i åtanke när det övervägs om information ska delas med vårdnadshavare.

---

⁵² Jfr. prop. 1988/89:67 s. 38.

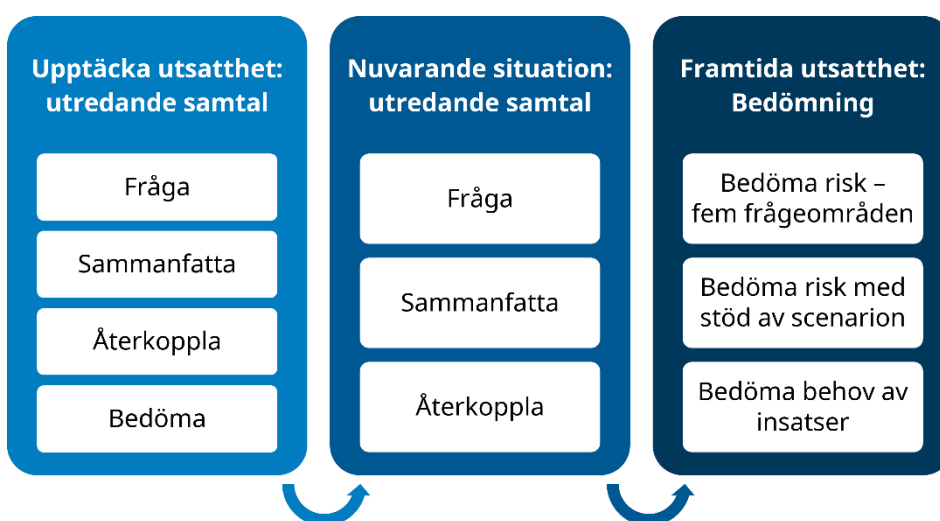

Del 2: Instruktion till frågeformuläret

Samtal med stöd av Heva

Del 2 av manualen består av instruktioner till frågeformuläret och hur du använder dig av Heva som ett bedömningsstöd. Delen inleds med ett generellt avsnitt med övergripande information om att prata med barn om våld. Efter det följer tre avsnitt som konkret beskriver motsvarande tre avsnitt i frågeformuläret:

- Upptäcka utsatthet
- Nuvarande situation
- Bedöma risk för framtida utsatthet.

Att prata med barn om våld

Att samtala med våldsutsatta barn kan vara svårt. När det gäller samtal med barn som är eller kan vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck kan samtalen innebära särskilda utmaningar. Det är viktigt att bygga en förtroendefull relation så att barnet känner sig trygg att prata om de här frågorna (28).

När du ska prata med ett barn med stöd av Heva kan det vara bra att inleda samtalen med mer generella frågor innan du kommer in på frågor om eventuell utsatthet. Det är bra att börja med vad som kommer hända på mötet, vad ni kommer att prata om och varför du ställer vissa frågor. Det kan också vara bra att berätta om socialtjänstens roll och uppdrag och hur exempelvis samverkan med andra aktörer, som skolan, kan gå till. Du kan också behöva förklara hur socialtjänstens kontakt med vårdnadshavaren ser ut.

Det är viktigt att ta regelbundna pauser och att inte skynda igenom frågorna. För en fylligare beskrivning av hur man kan samtala med barn, se

Socialstyrelsens kunskapsstöd *Att samtala med barn*. Mer om barns delaktighet finns i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten*.

Våldsutsatta barn kan vara avvaktande eller tydligt hjälpsökande

Det varierar hur våldsutsatta barn känner inför att berätta om sin utsatthet. Det kan vara särskilt svårt för barn som lever i en hederskontext att berätta om utsatthet då det kan vara tabu att prata om familjens angelägenheter med utomstående (3). För barn som är uppvuxna i ett hem eller i en hel miljö där det förekommer begränsningar utifrån hedersnormer och där våldsanvändning är en del i uppfostringsmetoden, kan det också vara svårt för dem att se att de både behöver och har rätt till hjälp (3).

Barn som utsätts för våld av närstående kan hamna i en lojalitetskonflikt. Det kan vara svårt att berätta negativa saker om någon som inte behandlar en väl men som man samtidigt älskar och känner sig älskad av. Ett barn som lever i en hederskontext kan dessutom känna skam över sitt beteende, till exempel om hen inte håller sig inom de strikt definierade gränser som familjen har satt upp.

Barnets ambivalens kan leda till att hen tar tillbaka sin berättelse under processens gång (29). Detta måste inte betyda att barnet inte berättade sanningen från början. Det är snarare ett typiskt beteende för ett barn som är våldsutsatt av någon som hen har en nära relation till och befinner sig i en beroendeställning till.

Det finns också barn som självmant berättar och frågar efter stöd. En studie om barn som utreddes för omhändertagande av socialtjänsten i Sverige under 2009 visade att många av barnen själva vågade berätta om sin utsatthet och krävde stöd. I den studien berättade 71 procent av barnen självmant om våldsutsattheten (30).

Att tänka på när frågorna ställs

Det är inte nödvändigt att ställa frågorna exakt så som de är formulerade, så länge du får de uppgifter som efterfrågas. Det viktiga är att täcka in det som står inom varje område.

Frågeformuläret innehåller många slutna frågor. De kan vara ett bra stöd vid samtal med barn som är tystlåtna och/eller har svårt att prata om de områden som kartläggningen tar upp. Om ett barn berättar självmant kan en del av frågorna bli besvarade utan att du uttryckligen behöver ställa dem. Om du märker att öppna frågor passar bättre för barnet du har framför dig går det också bra att formulera egna, öppna frågor i stället.

Frågeformuläret i tre olika versioner

Frågeformuläret finns i tre olika versioner och du väljer den som passar bäst.

Frågeformulär för socialsekreterare är för dig som vill skriva ner svaren på annan plats än i formuläret.

Frågeformulär för socialsekreterare – ifyllbar är för dig som vill anteckna själv direkt i frågeformuläret. Du kan fylla i svaren, direkt i datorn.

Frågeformulär för barn och unga är framtagen för att den unge själv ska kunna fylla i vissa svar om du tänker att det passar det barn du ska träffa. Alla tabellerna från frågeformuläret finns samlade i den här versionen. Tanken är att du låter barnet själv fylla i svaren, ett frågeområde i taget. Barnet fyller i tabellen för ett frågeområde och ger tillbaka den ifylld till dig. Sedan pratar ni utifrån svaren och du ställer öppna följdfrågor som finns efter tabellen i frågeformuläret till socialsekreterare. Låt inte barnet fylla i alla tabeller direkt efter varandra då det kan göra att hen blir ensam i att hantera de tankar som frågorna kan väcka. Dessutom bidrar det till ett bra samtal att ni tillsammans stannar upp och pratar om varje frågeområde och de tankar som väcks.

Öppna och slutna frågor

Heva ska vara till stöd i samtal med olika typer av barn. Det innehåller därför både slutna och öppna frågor om alla områden som berörs.

För barn som har svårt att berätta kan de detaljerade, slutna frågorna vara ett bra stöd. Om barnet inte självmant berättar och sätter ord på sin utsatthet kan dessa frågor bidra till att ändå få en beskrivning av barnets situation. Syftet med frågorna är att få tillräckligt med information för att kunna bedöma barnets situation.

I möten med mer tystlåtna barn kan det vara bra att ta det extra lugnt i samtalet. Du kan inleda med mindre känsliga frågor eller genom att du exempelvis själv berättar lite om socialtjänstens roll, och vad som kommer hända framåt (31). Om ett barn är väldigt sluten och inte är beredd att prata om sin situation kan du försöka motivera honom eller henne. Ni kan till exempel prata om hur hen vill ha det i sin familj och i livet i övrigt. Det kan bidra till att barnet själv reflekterar kring om den nuvarande situationen inte är så som hen önskar, och kan utifrån det välja att öppna upp och prata mer. Barnet kan behöva hjälp att se och känna att det finns hjälp att få som kan bidra till att situationen förändras till det bättre.

Det är viktigt att du inte pressar barnet. Vill hen inte berätta ska det accepteras. I sådana fall är det viktigt att signalera att man är på barnets sida och är beredd att lyssna även om barnet vill återkomma vid en annan tidpunkt (31).

När barn berättar mer självmant är det viktigt att följa med i berättelsen (32). Undvik då att mekaniskt följa frågorna i frågeformuläret. Frågeområdet om fysiskt våld ligger exempelvis i slutet av frågeformuläret. Om barnet redan i början av samtalet berättar om fysiskt våld är det viktigt att du ger hen utrymme att berätta färdigt om det. Du kan ställa uppföljande frågor för att fördjupa bilden som barnet beskriver. Först därefter kan du gå vidare till de andra frågeområdena i frågeformuläret. Du följer alltså barnen i dess tankeprocess. Vid en sådan situation kan de andra frågeområdena gås igenom senare. Även om det finns en tanke bakom den ordning som frågeområdena har så är det viktigare att följa barnet när hen vill berätta om det som i stunden känns viktigast.

Tanken är att du till slut har gått igenom alla frågeområden tillsammans med barnet men det betyder inte att alla frågor måste ställas. Svar på flera frågor kan komma medan barnet berättar utifrån andra frågor. Du kan skriva ner svaren allt eftersom barnet berättar eller fylla i efteråt exempelvis när ni tar en paus. Ni kan sedan gå igenom obesvarade frågor tillsammans antingen efter pausen eller i nästa möte.

Tar barnets rädsla på allvar

Frågor om huruvida barnet känner rädsla eller oro för något återkommer i flera frågor och i olika frågeområden. Svaren är viktiga när du bedömer risk för framtida utsatthet.

Det finns forskning som visar att rädsla, antingen för sin egen del eller för vad som kan drabba andra familjemedlemmar, kan vara en viktig drivkraft för barn att prata med en utomstående om utsattheten hemma (33). Det har också visat sig att den utsattas uppfattning om hur framtida våldsutsatthet kommer att se ut kan stämma väl med den faktiska risken (2, 34, 35).

Vi vet också att när det gäller våld i nära relationer kan en så kallad normaliseringsprocess ske, vilket innebär att den utsatta gradvis vänjer sig vid våldet (36). De utsattas uppskattningar av risken för framtida utsatthet har visat sig stämma väl många gånger, men det är ändå bra att ha i åtanke att personer som är utsatta för våld snarare tenderar att underskatta risken än att överskatta den (37). I bedömningen av barnets riskuppskattning och upplevd rädsla bör man därför inta ett ”pessimistiskt” synsätt: Rädsla eller uppskattningen att något allvarligt kommer att hända är en varningssignal och måste tas på allvar. Avsaknad av rädsla eller att barnet inte kan tänka sig att den som utsätter hen för visst våld skulle kunna använda grovt våld garanterar inte att barnets situation är ofarlig.

Förberedelser, samtal och efterarbete

Innan du planerar in samtal med barnet bör du ha läst avsnittet *Heva – innehåll och användning* och hela del 1 i manualen. I del 2 i manualen finns tre avsnitt med instruktioner till hur du använder motsvarande avsnitt i frågeformuläret:

- Upptäcka utsatthet
- Barnets nuvarande situation
- Risk för framtida utsatthet.

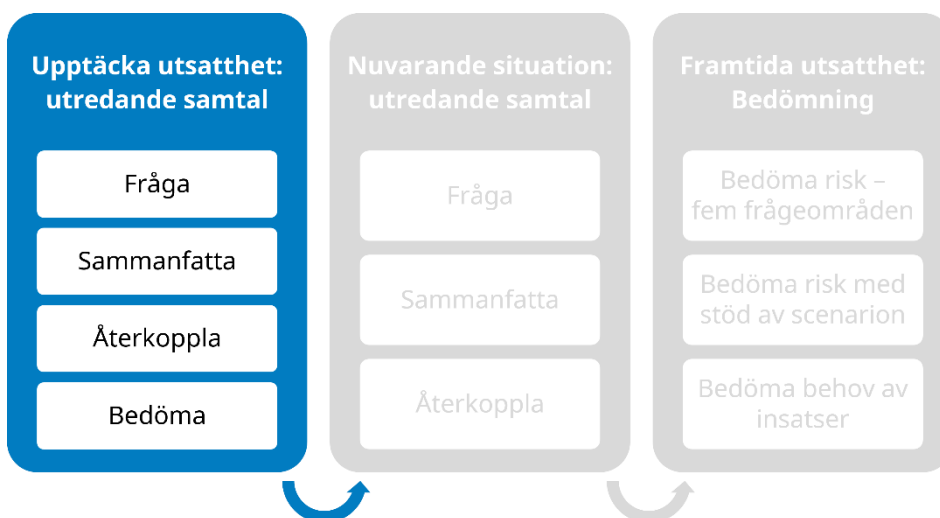
Inför samtal med ett barn planerar du vilken del/vilka delar som ni ska gå igenom och läser delen/delarna i både manualen och frågeformuläret.

Efter samtal med ett barn sammanfattar du svaren med stöd av manualen. Om du har ytterligare ett samtal inbokat för att gå igenom fler frågeområden bör du på förhand gå igenom frågeformuläret för att se om du redan har fått svar på vissa av de kommande frågor. Fyll i svaren i respektive frågeområde så att du inte behöver fråga om detta i nästa samtal.

Anpassa frågorna efter barnets mognad och språkkunskaper

Du kan behöva anpassa frågorna i frågeformuläret efter barnets mognad och språkkunskaper. Ibland behöver du använda tolk. Det är viktigt att tolken är neutral både i förhållande till den våldsutsatta och till den som utövar våldet. Det är viktigt att barnet känner sig trygg och att hen litar på tolken. Telefontolk kan vara ett alternativ eftersom det ger en större möjlighet till anonymitet för barnet.

Upptäcka utsatthet

Det här avsnittet om att upptäcka utsatthet innehåller instruktioner till motsvarande avsnitt i frågeformuläret. Här beskrivs varför frågorna ställs, hur du ställer frågorna och hur du sammanfattar och bedömer svaren. Ha frågeformuläret till hands när du går igenom avsnittet.

Frågor för upptäckt

Frågorna i delen om att upptäcka utsatthet syftar till att ta reda på om barnet är utsatt för just hedersrelaterat våld. Du går igenom frågeområdet med barnet om det till exempel finns en oro för eller en misstanke om hedersrelaterat våld, men det saknas tillräcklig information för att kunna bedöma om det är rimligt att påbörja en närmare kartläggning av barnets utsatthet.

Frågorna i den här delen handlar om begränsningar och krav för att vi vet att barn som växer upp i en hederskontext har striktare regler och krav än andra barn (3, 38). Frågorna syftar till att identifiera utsatthet för just hedersrelaterat våld.

Om du redan vet att barnet är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck hoppar du över frågor om upptäckt och går direkt till delen *Nuvarande situation*.

Sammanfattning – upptäcka utsatthet

När du har gått igenom frågorna med barnet, sammanfattar du på egen hand svaren. Du kan göra det i en paus eller efter avslutat samtal. Du sammanfattar det viktigaste med fokus på de krav och begränsningar som finns i barnets liv.

Gör gärna en punktlista. Punktlistan underlättar att se vilka frågor du kan hoppa över när begränsningarna belyses närmare i frågeområdet *Begränsningar, barnets agerande och påföljder* i nästa del som handlar om barnets nuvarande situation.

Återkoppling – upptäcka utsatthet

Återkoppla din sammanfattning till barnet vid nästa möte eller efter en paus. Återkopplingen möjliggör för barnet att både kunna bekräfta om sammanfattningen stämmer och hen kan vid behov lägga till eller justera uppgifter. Att du öppnar för ett samtal om sammanfattningen kan bidra till att barnet känner sig delaktig i processen och det kan även skapa utrymme för viktig reflektion.

Bedömning

När du har gjort en sammanfattning bedömer du om de krav och begränsningar som barnet lever med är utmärkande för en hederskontext. Du gör alltså en bedömning av om barnet verkar vara utsatt för just hedersrelaterat våld och förtryck.

I relationen mellan föräldrar och barn är både krav och begränsningar ofta nödvändiga. Frågorna i stödet syftar till att synliggöra krav och begränsningar som kan vara orimliga i förhållande till barnets ålder och mognad och som orsakar lidande i stället för att skydda och skapa trygghet. Nedan ges en beskrivning av vad du behöver vara uppmärksam på när det gäller begränsningar och krav i en hederskontext. Du kan också ha hjälp av att gå tillbaka till definitionen av hedersrelaterat våld och förtryck som presenteras tidigare i manualen.

Krav

Om barnet är utsatt för hedersrelaterat våld kommer det antagligen bli tydligt att barnet lever med krav och begränsningar som inte är åldersadekvata och att det leder till stora inskränkningar för barnet. Det som barnet måste göra är förmodligen i hög grad styrt utifrån strikt definierade könsroller. Flickor kan förväntas hjälpa till hemma i allt för stor utsträckning

i förhållande till deras ålder. De kan exempelvis handla om att förväntas ta ett stort ansvar för att passa syskon och utföra hushållsarbete. Pojkar kan vara tvungna att kontrollera sina sysstrars utseende (till exempel hår, kläder, smink) och beteende så att det överensstämmer med släktens hedersnormer. Det kan även krävas att flickor kontrollerar andra.

Det kanske framkommer att barnet pressas att bete sig som en ”riktig” pojke eller flicka genom att exempelvis ha en viss frisyr eller och ägna sig åt vissa sysselsättningar. Så kan det vara för hbtqi-personer när familjen inte tycker att hen passar in i den ”rätta” rollen för pojkar eller flickor. Det kan handla om hur barnet ser ut och betar sig och om vem barnet får bli kär i.

Begränsningar

I en hederskontext finns ofta begränsningar för att förhindra sex före äktenskapet, speciellt för flickor. Begränsningarna påverkar dock oftast ett bredare område än sex. De rör beteenden som anses kunna leda till sex före äktenskapet, även om beteendet i sig inte har med sex att göra. Det kan vara regler om klädsel, förbud att umgås med kompisar som föräldrarna tycker är olämpliga eller regler om att inte få ha en partner. Begränsningar kring partners förekommer också för pojkar. Att vara homosexuell anses skamligt i en hederskontext. För både pojkar och flickor kan begränsningar påverka såväl beslut och beteenden i vardagen likväl som större livsval.

De begränsningar och krav som frågeformuläret tar upp kan till viss del även förekomma utanför en hederskontext. Om det finns en koppling till könsroller och kontroll av sexualitet är det dock en indikator på att det handlar om hedersrelaterat våld. Är du osäker på om en begränsning tyder på hedersrelaterat våld eller inte, kan det vara till hjälp att gå till definitionen av hedersrelaterat våld i del 1. Jämför barnets svar med det som presenteras där.

Motiv till krav och begränsningar

För att få en tydligare bild av om det handlar om hedersnormer eller inte, ställer du följdfrågor om vilka motiv som föräldrar eller andra i barnets närhet har till att begränsa och ställa krav på barnet. Begränsningarna i en hederskontext handlar om att bevara eller återupprätta hedern. Barnen och familjerna använder dock inte nödvändigtvis ordet heder. I stället kan de snarare använda omskrivningar som till exempel att de inte vill att ”folk ska prata”, att de är oroliga för att det uppstår rykten och att det är viktigt att vara en ”bra flicka eller pojke”.

Stödfrågor för bedömning

- Går begränsningarna och kraven utöver vad som är rimligt för barn i den åldern? (Det kan även utanför en hederkontext förekomma att föräldrar är överdrivet strikta mot barnet.)
- Utgår begränsningarna och kraven från strikt definierade könsroller eller handlar det om begränsning av sexualitet? (Svaret på den här frågan kan vara en tydlig indikation på om det handlar om utsatthet för hedersvåld.)
- Är det flera personer som står bakom de begränsningar och kraven som barnet måste förhålla sig till?
- Motiverar den som har satt upp begränsningarna och kraven dessa med att det handlar om att bevara ett gott rykte, att vara en bra flicka/kvinna eller en bra pojke/man?

Frågor om motiv kan vara svåra för barnet att svara på eftersom de som begränsar barnet kanske inte är tydliga med varför. Det är också möjligt att barnet inte har varit uppmärksam på bakomliggande motiv. Därför är det viktigt att inte lägga för stort fokus på att få fram en bild av om motivet är att bevara eller återupprätta hedern. Det mest centrala är att få en bild av karaktären på kraven och begränsningarna, alltså om de är typiskt förekommande i en kontext av hedersrelaterat våld och förtryck.

Gå igenom sammanfattningen om begränsningar, krav och motiv med stöd av frågorna ovan. Gör en bedömning om den samlade bilden visar att barnet är utsatt för hedersrelaterat våld eller inte.

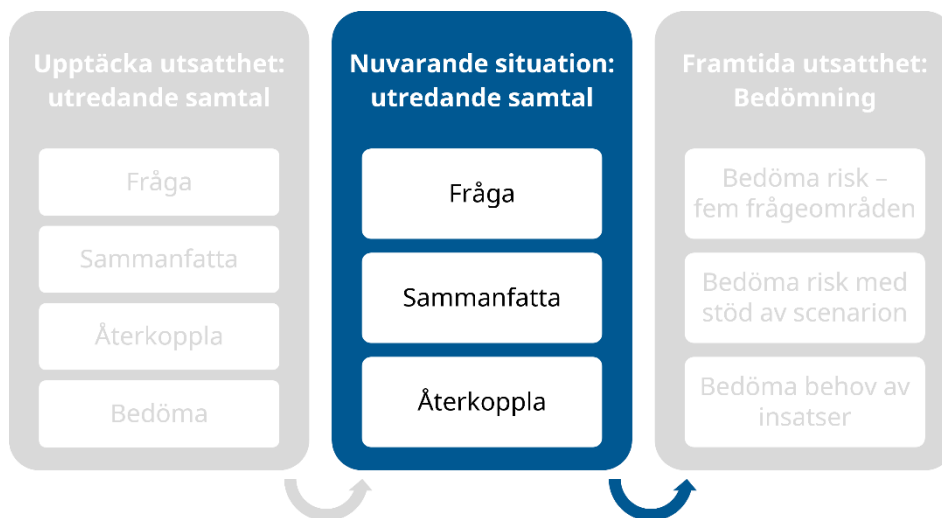
Om barnet inte är utsatt för just hedersrelaterat våld och förtryck är Heva inte rätt stöd för vidare utredning av det barnet.

OBS!

Det är viktigt att uppmärksamma om barnet är i behov av akut skydd. I samband med att du pratar med barnet i syfte att upptäcka utsatthet behöver du bedöma om de uppgifter som framkommer tyder på att barnet har ett skyddsbehov.

Du kan också behöva överväga en polisanmälan om du misstänker att barnet är utsatt för hedersrelaterat våld (se avsnitten *Barnets säkerhet vid användning av Heva och Polisanmälan och samverkan* ovan).

Nuvarande situation

Avsnittet om barnets nuvarande situation innehåller instruktioner till motsvarande avsnitt i frågeformuläret. Här förklaras varför frågorna ställs, hur du ska ställa frågorna och hur du sammanfattar svaren. Hur du gör en bedömning av risk för framtida utsatthet behandlas i nästa avsnitt.

Frågorna som ställs bygger på aktuell forskning om hedersrelaterat våld och på samtal med socialsekreterare, forskare och andra sakkunniga. Frågorna bygger alltså på både forskning och bästa tillgängliga kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck. Två mindre tester av Heva i praktiken har sedan också visat att frågorna upplevs som relevanta av både socialsekreterare som utreder barn i en hederskontext och av barnen som är utsatta för hedersrelaterat våld.⁵³

För att få bäst nytta av manualen när du förbereder samtalen med barnet och sammanfattar svaren bör du ha frågeformuläret nära till hands.

Kartläggningen har fem frågeområden:

1. Barnets mående
2. Begränsningar, barnets agerande och påföljder
3. Nätverket och familjens bakgrund
4. Kränkningar och hot
5. Fysiskt våld

⁵³ Om du vill veta mer om hur Heva har tagits fram, läs rapporten *Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer Stöd till socialtjänst och hälso- och sjukvård* som finns här: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-11-7606.pdf>

Frågeområde 1, barnets mående, syftar till att ge en övergripande bild av hur barnet mår just nu. Frågorna bidrar även till att göra det tydligt om barnet exempelvis behöver hänvisas till hälso- och sjukvården.

Frågeområdena 2–5 syftar till att kartlägga barnets nuvarande situation. Svaren blir ett underlag för att kunna göra en bedömning av framtida risk för utsatthet. På vilket sätt respektive frågeområde relaterar till olika risker för framtida utsatthet beskrivs närmare i nästa avsnitt som behandlar bedömning av risk.

Utöver det som framkommer i samtalet med stöd av Heva är det viktigt att i helhetsbedömningen ta med andra omständigheter som påverkar barnets utsatthet för hedersrelaterat våld. Heva ger stöd för samtal med barnet, sammanfattning och bedömning av svaren, men Heva ger inte stöd i övrig informationsinhämtning som kan behövas inom ramen för en utredning.

Heva är mest fokuserad på risk – inte på skyddsfaktorer. Inom ramen för en utredning kan de uppgifter som du får fram med stöd av Heva behöva kompletteras för att få en helhetsbild av barnets situation. Du kan behöva planera eventuell informationsinhämtning från andra källor och även bedöma vilka eventuella skyddande faktorer som finns runt barnet.

Barnets nuvarande situation – fem frågeområden

Genomgången av frågeområdena ger en bakgrund till varför frågorna ställs och hur du sammanfattar svaren. I alla de fem frågeområdena är frågorna ordnade så att företeelser som är mindre farliga eller allvarliga kommer först och de mer farliga eller allvarliga företeelser lyfts mot slutet. Det är särskilt viktigt att du är uppmärksam på jakande svar i slutet av varje frågeområde. Ta med dessa svar i din sammanfattning och beaktar dem när du senare gör en bedömning av risk för framtida utsatthet.

I slutet av varje frågeområde finns det en öppen fråga om barnet vill lägga till något som frågorna inte fångade upp. Frågorna dessförinnan utgår ifrån senaste tillgängliga kunskap om sådant som är vanligt förekommande bland personer som är utsatta för hedersrelaterat våld. Den öppna frågan på slutet gör att du kan få uppgifter som de övriga frågorna inte fångar upp. Du får alltså möjlighet att både fånga upp sådant som vi vet ofta förekommer i en hederskontext och sådant som är viktigt för just det aktuella barnet.

I frågeformuläret finns det ett antal frågor inom varje frågeområde samt utrymme för att sammanfatta svaren. Sammanfattningen av svaren gör du i en paus eller efter mötet. Om du och barnet har gått igenom ett frågeområde och ni ska fortsätta samtalet direkt till nästa frågeområde hoppar du över att göra en sammanfattning just då.

När du har sammanfattat svaren återkopplar du till barnet vid nästa möte eller efter pausen. På så sätt säkerställer du att du inte har missförstått barnet, samtidigt som hen får möjlighet att tillägga eller betona aspekter som hen tycker är särskilt viktiga.

1. Barnets mående

När du kartlägger ett barns nuvarande situation börja du med frågor om barnets mående. Det är viktigt att få veta hur barnet faktiskt mår i sin nuvarande situation. Olika undersökningar har visat att barn som lever i en hederskontext mår betydligt sämre än barn generellt (38, 39).

När du går igenom de slutna frågorna med barnet är det viktigt att vara uppmärksam på barnets reaktioner. Om det är något som verkar vara svårt eller smärtsamt för barnet så kan det vara viktigt att följa upp det med följdfrågor.

Att fråga om självskadebeteende och tankar om självmord kan vara svårt, även om barnet inte har upplevt det själv. Du kan förslagsvis inleda med några ord om det. ”Jag förstår att det kan vara svårt att prata om det som jag nu ska fråga dig om.”

Sammanfattning – barnets mående

När du har gått igenom frågorna med barnet, sammanfattar du på egen hand svaren. Du kan göra det i en paus eller efter avslutat samtal. Du sammanfattar det viktigaste, med fokus på det barnet bekräftar att hen faktiskt upplever gällande sitt mående. Du sammanfattar inte sådant som barnet svarar nekande på och alltså inte upplever.

Återkoppling – barnets mående

Återkoppla din sammanfattning till barnet vid nästa möte eller efter en paus. Återkopplingen möjliggör för barnet att kunna bekräfta om sammanfattningen stämmer och hen kan vid behov lägga till eller justera uppgifter. Att du öppnar för ett samtal om sammanfattningen kan bidra till att barnet känner sig delaktig i processen och det kan även skapa utrymme för viktig reflektion.

När ni under återkopplingen pratar om barnets mående kan det passa att även prata om strategier för att hantera till exempel oro, ångest eller

sömnsvårigheter. En möjlig ingång kan vara att fråga barnet vad hen själv tycker kan hjälpa mot ångest eller vad hen mår bra av.⁵⁴

2. Begränsningar, barnets agerande och påföljder

Frågorna om begränsningar, barnets agerande och påföljder bidrar till att få fram en beskrivning av hur barnet har det i vardagen och när det gäller större livsval. Strikta begränsningar och möjliga allvarliga påföljder vid överträdelser är en central aspekt av hedersrelaterat våld och förtryck (3, 5).

Om barnet tidigare har svarat på frågorna i *Upptäcka utsatthet* har du redan vissa svar om begränsningar, kontroll och barnets agerande. Fyll i så fall i de svaren innan du fortsätter med att de övriga frågorna.

Frågeområdet innehåller elva huvudfrågor med ett antal möjliga följdfrågor. De första frågorna handlar mer om barnet själv och vad hen får göra. De följande frågorna är mer inriktade på vad barnet får göra tillsammans med eller i relation till andra.

Varje fråga har olika delar. Den första delen tar upp specifika begränsningar. Den andra delen tar upp hur barnet agerar utifrån begränsningar och vad hen vet eller tror om möjliga påföljder för överträdelser.

Frågorna är ordnade så att de det som vanligtvis kan ses som ”mindre allvarliga” överträdelser i en hederskontext berörs först. De senare frågorna tar upp sådant som kan ses som allvarligare överträdelser. Här finns frågor om umgänge och kärleksrelationer. Frågorna 10 och 11 är uppsamlingsfrågor.

Frågorna i det här frågeområdet skiljer sig på flera sätt från frågorna som kommer efter. Medan psykiskt och fysiskt våld mot ett barn över huvud taget inte ska förekomma behövs ändå vissa begränsningar i uppfostran. Det är vanligt att barn, speciellt i tonåren, tänjer på eller testar gränser, vilket kan leda till konsekvenser från föräldrarnas sida. Enbart ett jakande eller nekande svar på en fråga om begränsningar, överträdelser av dessa och om påföljder säger inte alltid så mycket. Av det skälet är svarsalternativen öppna och lämnar utrymme för barnet att beskriva mer.

---

⁵⁴ För att titta lite närmare på coping-strategier för tonåringar som inte mår bra, se till exempel <https://www.umo.se/Att-ma-daligt/> Om ungdomen kan använda sin mobil och/eller internet utan närmare övervakning, kan hen också titta där själv.

Sammanfattning – begränsningar, barnets agerande och påföljder

När du har gått igenom frågorna med barnet, sammanfattar du på egen hand svaren. Du kan göra det i en paus eller efter avslutat samtal. Du sammanfattar det viktigaste, med fokus på det barnet bekräftar att hen faktiskt upplever. Du sammanfattar inte sådant som barnet svarar nekande på och alltså inte upplever.

Det kan underlätta med en sammanfattning utifrån följande punkter:

- Begränsningar
- Barnets agerande
- Familjens eventuella kännedom om barnets agerande
- Möjliga påföljder.

Begränsningar

Det viktigaste är att få med de begränsningar som är mest inskränkande för barnet. Frågor att utgå från i sammanfattningen kan vara:

- Inom vilka områden är barnet begränsad?
- Finns det begränsningar som är särskilt besvärande för barnet? Vilka är de i så fall?

Barnets agerande

Barnet kan förhålla sig till begränsningarna på olika sätt. Frågor att utgå från i sammanfattningen kan vara:

- Håller sig barnet till de begränsningar som familjen/nätverket sätter upp? Gäller det alla begränsningar eller bara vissa?
- Gör barnet motstånd? Mot vilka begränsningar?
- Är barnets agerande/ motstånd känt? Vem/vilka känner till barnets agerande? Har familjen ”bevis” på barnets agerande/motstånd, till exempel bilder, sms eller liknande?

Den övergripande bedömningen av barnets situation görs först efter att ni har gått igenom alla frågor i frågeformuläret. Det är dock viktigt att även i den här fasen vara uppmärksam på vem barnet träffar och om hen har en romantisk relation.

OBS!

Om barnet har en romantisk relation som familjen inte tillåter kan innebära att barnet utsätts för bestraffande våld om relationen kommer till föräldrarnas kännedom. Även om relationen inte är känd i nuläget kan den bli känd i ett senare skede. Risken ökar om någon i familjen eller nätverket känner till relationen eller om det finns "bevis", såsom bilder, brev, sms eller liknande. Var uppmärksam på barnets egen uppskattning av och rädsla för möjliga påföljder. Tänk på att barnet snarare underskattar än överskattar risken att bli utsatt för våld – se avsnittet *Ta barnets rädsla på allvar*.

Faktiska och förväntande påföljder

Påföljder är centrala när det gäller att bedöma barnets situation och hans möjlighet att förhålla sig till eller förhandla om gränser och krav med till exempel sina föräldrar.

Frågor om sådant som i regel medför mindre allvarliga påföljder tas upp först. Frågor om sådant som kan leda till mer allvarliga former av bestraffning kommer senare.

Frågor att besvara när du sammanfattar påföljder:

- Har barnet blivit bestraffad för att hen inte har agerat i enlighet med familjens krav och begränsningar? På vilket sätt?
- Finns det påföljder som barnet är rädd för? Är det några påföljder som barnet tror att det är sannolika att hen utsätts för? Har någon hotat barnet med det? Har barnet bevittnat sådana bestraffningar mot andra i familjen eller släkten?

Återkoppling till barnet – begränsningar, barnets agerande och påföljder

Återkoppla din sammanfattning till barnet vid nästa möte eller efter en paus. Återkopplingen möjliggör för barnet att kunna bekräfta om sammanfattningen stämmer och hen kan vid behov lägga till eller justera uppgifter. Att du öppnar för ett samtal om sammanfattningen kan bidra till att barnet känner sig delaktig i processen och det kan även skapa utrymme för viktig reflektion.

När du pratar med barnet om sammanfattningen är det viktigt att ha vissa saker i åtanke. Barn som är uppvuxna i en kontext där hedersrelaterat våld och förtryck förekommer har ofta internaliserat skuld- och skamkänslor från omgivningen (38). Många får regelbundet höra nedsättande kommentarer och att de betar sig fel.

I mötet med barnet är det viktigt att du är tydlig med att det inte är barnets fel att hen ibland kanske känner sig tvungen att bryta mot vissa regler eller att hen håller saker hemligt för familjen. Barnet kan behöva bekräftas i att det både kan vara svårt och även kan ses som orimligt att behöva förhålla sig till vissa strikt givna ramar som hen har i sin vardag.

Det är samtidigt viktigt att undvika att fördöma dem som står för begränsningarna så att barnet inte hamnar i en lojalitetskonflikt under samtalet.

3. Nätverket och familjens bakgrund

Hedersrelaterat våld utmärks av att våldet utövas eller stöds av flera personer. Du behöver därför veta mer om de personer som finns kring barnet, både i familjen och i det bredare nätverket.

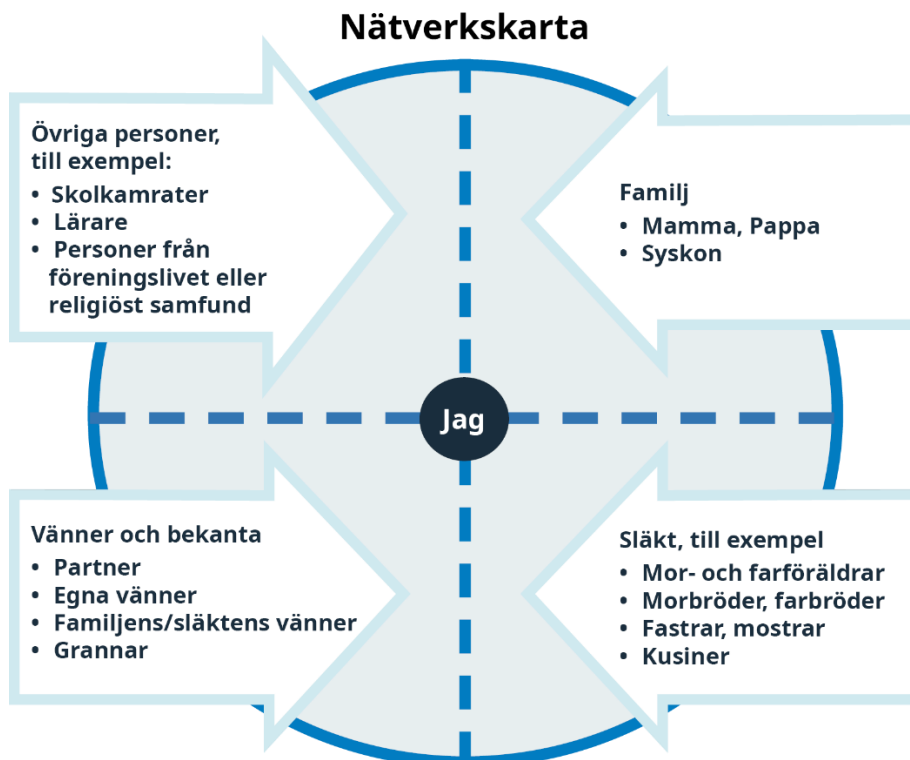
En nätverkskarta kan ge en bild av vilka personer som är viktiga i barnets liv. Med stöd av kartan visar barnet hur nära de olika personerna i nätverket står hen. Den bidrar också till att visa såväl vilka personer utgör ett hot mot barnet som vilka som ger stöd till barnet. Vissa personer i nätverket kanske även är mer neutrala.

Att arbeta tillsammans med en nätverkskarta kan hjälpa både dig och barnet att få en överblick över nätverket och relationerna. Att kunna prata om sin situation och visualisera den med en nätverkskarta kan bidra till att ge barnen en viss känsla av kontroll i det som annars ofta är en utmanande och ibland skrämmande situation.

Att använda nätverkskarta

Att arbeta med nätverkskarta innebär att du och barnet gör en karta över familjen, släkten, skolkamrater, lärare, andra vuxna etc. Kartan blir en utgångspunkt för ett samtal kring vilka personer som är farliga eller kan utgöra en risk för barnet men även för att identifiera personer som innebär möjligheter till stöd och skydd för barnet.

Nätverkskartan finns i A4-format i frågeformuläret och den kan också laddas ner separat i ett format som skrivs ut på ett A3-pappersark. Du kan också själv rita upp en nätverkskarta på ett större pappersark.

Nätverkskartan fyller du i tillsammans med barnet.

Nätverkskartan har fyra delar:

- Familj
- Släkt
- Vänner och bekanta
- Övriga personer

Arbeta med nätverkskartan i tre steg.

1. Skapa en lista med alla personer

Ni skapar överblick genom att skriva en lista med personerna i barnets omgivning. Gör en lista för varje del i nätverkskartan: familj, släkt, vänner och bekanta samt övriga personer.

2. Placera ut personerna på nätverkskartan

Börja med de personer som barnet bor med och de personer som barnet tycker står hen närmast. Ju närmre barnet tycker sig vara en person desto mer centrerat placeras personen på nätverkskartan. En person som barnet tycker känns mer avlägsen placeras längre ut från mitten på nätverkskartan.

En person kan exempelvis bo i ett annat land men ändå vara väldigt viktigt för barnet. Denna person hamnar nära mitten. På samma sätt kan en person till synes ingå i den nära familjecirkeln men barnet kanske inte själv känner

att de är speciellt nära. Denna person hamnar längre ut. Skriv namnet och relation. Skriv alltså exempelvis ”Maria – mamma” och ”Josef – lärare”.

3. Markera personer som kan utgöra ett hot, eller som kan vara stöd

När ni har fyllt i nätverkskartan med personerna i barnets omgivning, går ni vidare till att prata om var de personerna står i förhållande till begränsningar, krav och eventuellt våldsutövande mot barnet. Du och barnet pratar även om vilka personer som skulle kunna vara ett stöd för barnet även om de inte i dagsläget känner till hur barnets situation ser ut.

Om en person utgör ett stöd eller står för hot, kontroll eller våld markeras detta. Markera stödpersoner med grönt. Markera personer som uppfattas som ett hot med rött. Många gånger är det inte helt tydligt huruvida en person upplevs som ett stöd eller ett hot och vissa personer kan dessutom uppfattas som både och. Det sistnämnda gäller exempelvis en våldsutövande förälder som kan vara kärleksfull i andra sammanhang. Du bör aldrig pressa barnet att ta ställning i den frågan. Relationen till en våldsutövande person som man står nära kan vara svår att kategorisera. Låt det vara öppet.

Det kan även senare under samtalen komma uppgifter om personer som är ett stöd eller utgör en risk för barnet. Om dessa personer inte kom upp under arbetet med nätverkskartan kan du lägga till dem efteråt.

Familjens bakgrund

Frågorna om familjens bakgrund skiljer sig från övriga frågor då de inte främst handlar om barnets nuvarande situation. Dessa frågor ställs för att få en bild av om andra i familjen har varit utsatta för negativ, hotfull eller farlig behandling. Familjens och nätverkets tidigare upplevelser påverkar hur vi behöver se på risken för att barnet i framtiden blir utsatt och vilka specifika risker som finns för barnet i takt med att hen blir äldre.

Frågorna handlar alltså om att identifiera tidigare händelser i familjen och nätverket. Syftet med att fråga om detta är för att få ett underlag för att kunna göra en bedömning om möjliga framtida våldshandlingar som barnet kan utsättas för.

Sammanfattningen som görs i detta steg handlar dock enbart om de svar som framkommer. Bedömning av eventuell framtida utsatthet sker först i nästa steg, under *Bedöma risk för framtida utsatthet*.

Sammanfattning – nätverket och familjens bakgrund

När du har gått igenom nätverkskartan och frågorna med barnet, sammanfattar du på egen hand svaren. Du kan göra det i en paus eller efter avslutat samtal. Du sammanfattar det viktigaste med fokus på de personer som står för kontroll och våldsutövande men även stöd. Du sammanfattar även om det finns andra personer i familjen som är utsatta, vilket kan tyda på skadliga familjetraditioner.

Frågor som kan vara till hjälp vid sammanfattningen:

- Vem/vilka utgör ett tydligt hot eller stöd för barnet? Var befinner sig den/de personen/personerna?
- Väljer personer i familjen vanligtvis sin livspartner själva?
- Finns det andra i familjen som har bestraffats för att de inte har hållit sig till krav och begränsningar? Vilka typer av bestraffningar har förekommit?
- Förekommer det våld mellan föräldrarna?
- Känner föräldrarna ett krav från omgivningen att upprätthålla sitt rykte eller anseende?

Återkoppling till barnet – nätverket och familjens bakgrund

Återkoppla din sammanfattning till barnet vid nästa möte eller efter en paus. Återkopplingen möjliggör för barnet att kunna bekräfta om sammanfattningen stämmer och hen kan vid behov lägga till eller justera uppgifter. Att du öppnar för ett samtal om sammanfattningen kan bidra till att barnet känner sig delaktig i processen och det kan även skapa utrymme för viktig reflektion.

4. Kränkningar och hot och 5. fysiskt våld

De två frågeområden som tar upp kränkningar och hot och fysiskt våld lyfter sådant som vi vanligtvis även lyfter gällande våld i nära relationer. I de tidigare frågeområdena har sådant som är mer specifikt för just hedersrelaterat våld och förtryck lyfts.

Några av frågorna lyfter familjens/nätverkets eventuella avståndstagande från barnet. Det kan handla om att barnet blir ignorerat eller får höra ”du är inte mitt barn”. Avståndstagandet mot barnet kan stå för olika saker. Det kan vara ett försök att rädda familjens heder efter att barnet har brutit mot begränsningar eller regler. Familjen kan då vilja visa andra att barnet

bestraffas genom att bli utstött. Distanseringen från barnet kan vara ett försök att slippa ta till mer allvarliga åtgärder som kan skada barnet mer. Men avståndstagandet kan också tyda på att vissa familjemedlemmar förbereder sig för att utsätta barnet för grövre våld, till och med mord. Eftersom det är ett svårt steg att ta att utsätta en dotter, syster eller annan släkting för grovt våld, är det inte ovanligt att distansering föregår dådet (7).

Eftersom distansering kan stå för olika saker behandlas de slutna frågorna som rör distansering mer ingående i en öppen fråga längre ner i formuläret. På så sätt kan du få en bättre uppfattning om vilken typ av distansering det kan handla om – en distansering som ska förhindra en grövre våldshandling eller en distansering som är en förberedelse för en sådan våldshandling.

I frågeområdet om fysiskt våld finns utöver frågor om utsattheten i sig även frågor som handlar om den/de våldsutövande. Det är exempelvis frågor om tillgång till vapen, missbruk eller arbetslöshet. Dessa frågor ställs för att de har en påvisad sammanhang till risk för framtida våldsutövande (40–42). Frågor om våldsutövare kommer i slutet av frågeområdet eftersom du då redan bör ha fått en bild av vem eller vilka det är som utövar våld.

De slutna frågorna har vissa svarsalternativ som kan behöva förtydliganden.

- Någon gång = någon enstaka gång det senaste halvåret
- Flera gånger = någon gång eller några gånger i månaden
- Ofta = från någon gång i veckan till dagligen

Svarsalternativet ”ofta” rymmer alltså en större variation än de andra alternativen. Om svaret ”ofta” återkommer kan det vara bra att fråga vidare om vad barnet menar med ”ofta”. Menas flera gånger under en vecka eller snarare varje dag eller flera gånger om dagen?

Sammanfattning – kränkningar och hot

När du har gått igenom frågorna med barnet, sammanfattar du på egen hand svaren. Du kan göra det i en paus eller efter avslutat samtal. Du sammanfattar det viktigaste, med fokus på det barnet bekräftar att hen faktiskt upplever. Du sammanfattar inte sådant som barnet svarar nekande på och alltså inte upplever.

Här skriver du om det förekommer psykiskt våld, karaktären på våldet och hur ofta det förekommer. Var extra uppmärksam på svar du har fått om distansering, direkta hot om våld och bortförande.

Frågor som kan vara till hjälp vid sammanfattningen:

- Vilken typ av psykiskt våld utsätts barnet för? Är det mest hot, mest kränkningar av olika slag eller bådadera?
- Hur ofta förekommer kränkningar eller hot?

- Har det uttalats konkreta hot om våld eller bortförande?
- Vem utövar våld mot barnet?
- Är det något som är särskilt svårt för barnet? Vad säger barnet och vad uppfattar du?
- Är det någon eller några i barnets omgivning som distanserar sig från hen? På vilket sätt sker det?

Återkoppling till barnet – kränkningar och hot

Återkoppla din sammanfattning till barnet vid nästa möte eller efter en paus. Återkopplingen möjliggör för barnet att kunna bekräfta om sammanfattningen stämmer och hen kan vid behov lägga till eller justera uppgifter. Att du öppnar för ett samtal om sammanfattningen kan bidra till att barnet känner sig delaktig i processen och det kan även skapa utrymme för viktig reflektion.

Sammanfattning – fysiskt våld

När du har gått igenom frågorna med barnet, sammanfattar du på egen hand svaren. Du kan göra det i en paus eller efter avslutat samtal. Du sammanfattar det viktigaste, med fokus på det barnet bekräftar att hen faktiskt upplever. Du sammanfattar inte sådant som barnet svarar nekande på och alltså inte upplever.

Här skriver du om det förekommer fysiskt våld, hur ofta det sker och dess karaktär. Var extra uppmärksam på uppgifter om grövre våld.

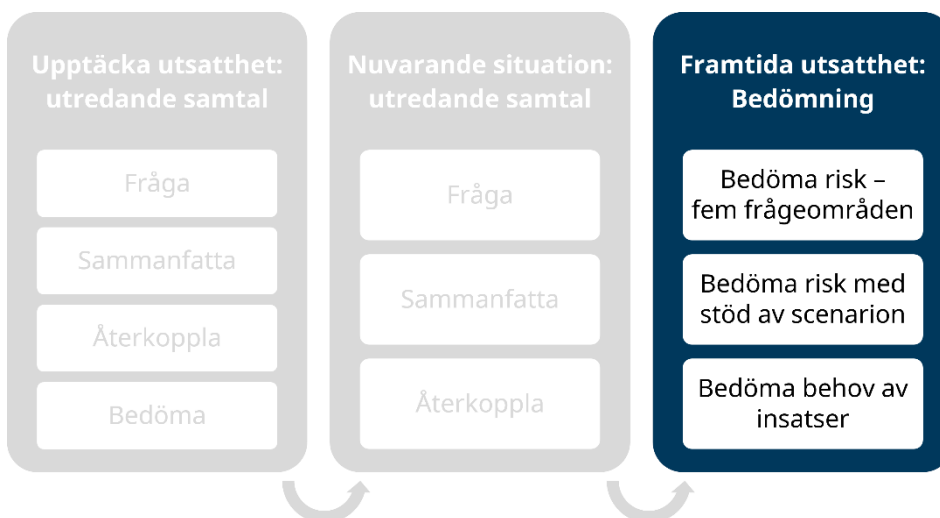
Frågor som kan vara till hjälp vid sammanfattningen:

- Vilken typ av fysiskt våld är barnet utsatt för?
- Hur ofta förekommer våldet?
- Har barnet varit utsatt för grövre våldshandlingar?
- Vem utövar våldet mot barnet?
- Svarar barnet jakande på någon eller några frågor om våldsutövaren/våldsutövare?
- Är det något som är särskilt svårt för barnet? Vad säger barnet och vad uppfattar du?

Återkoppling till barnet – fysiskt våld

Återkoppla din sammanfattning till barnet vid nästa möte eller efter en paus. Återkopplingen möjliggör för barnet att kunna bekräfta om sammanfattningen stämmer och hen kan vid behov lägga till eller justera uppgifter. Att du öppnar för ett samtal om sammanfattningen kan bidra till att barnet känner sig delaktig i processen och det kan även skapa utrymme för viktig reflektion.

Bedöma risk för framtida utsatthet

I detta kapitel beskrivs hur du gör en bedömning av framtida risk genom att koppla det vi vet om olika riskfaktorer till de uppgifter barnet har lämnat om sin situation. Du gör din bedömning på basis av de uppgifter som du har hämtat in i de utredande samtalen samt annan information som du har om barnets situation.

I arbetet med bedömning i denna fas arbetar du med den information du redan har samlat in. Men om det blir tydligt att information saknas för att kunna göra en bedömning kan information såklart behöva inhämtas även i detta skede.

Med stöd av Heva bedömer du risk för olika former av hedersrelaterat våld och förtryck. Det handlar om risk för såväl utsatthet i barnets vardag som risk för enstaka men allvarliga händelser såsom bortförande eller tvångsgifte.

Heva ger stöd i din professionella bedömning av risk för framtida utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. Heva erbjuder ett systematiskt tillvägagångssätt och knyter an till forskning om hedersrelaterat våld och förtryck. En bedömning med stöd av Heva resulterar inte i siffror eller nivåer som kan räknas ut.

Den övergripande logiken som stödet för bedömning bygger på är att nuvarande utsatthet sannolikt fortsätter om barnets omständigheter inte ändras. Om barnet till exempel blir hårt kontrollerat och bestraffas fysiskt för regelöverträdelser i nutid är risken hög att samma utsatthet kvarstår även i framtiden om barnet bor kvar i familjen som inte heller får en annan insats.

Utöver det ger Heva också stöd i att bedöma risk av våldsutsatthet som inte har inträffat än. Det kan till exempel handla om ett äktenskap som i nuläget bara planeras för eller en bestraffning som inte har inträffat för att de som utövar våld inte har kännedom om överträdelsen. Dessa aspekter kommer tydliggöras närmare under de frågeområden där detta är relevant.

Bedömningen av risk för framtida utsatthet med hjälp av Heva görs i två steg. I ett första steg används sammanfattningarna från frågeområden för att bedöma risk för framtida utsatthet, varje område för sig.

I ett andra steg sammanfattas dessa riskbedömningar i mer sammanhållna bilder av hur situationen kan utvecklas – dessa bilder kallas här för scenarier. Scenarierna ska stödja dig i att göra en mer övergripande bedömning om vilken framtida utveckling som är mest sannolikt, givet den informationen du har samlat in. Att arbeta med scenarierna ger även stöd att ta ställning till behov av insatser.

Övergripande frågor vid bedömningen av respektive frågeområde:

- Bedömer du att situationen kommer förbli som den är, förbättras eller försämras?
  - Om du bedömer att situationen försämras:
Ser du tecken på mer konkreta risker för företeelser om inte ännu har inträffat, som till exempel att barnet kan bli bortfört ur landet eller kommer att utsättas för grövre fysiskt våld på grund av att hen har överträtt vissa begränsningar?
- Vilka tecken tyder på att situationen förbli som den är, blir bättre eller sämre?

Bedöma risk – fem frågeområden

1. Barnets mående

Frågeområdet om barnets mående skiljer sig från övriga frågeområden då det inte handlar om våldsutsatthet i sig utan snarare om hur barnet reagerar på situationen. Barnets mående är inte en indikator på fortsatt våldsutsatthet på samma sätt som svar från andra frågeområden. Barnets hälsa är med i bedömningsstödet eftersom forskning visar att hedersrelaterat våld påverkar barnets mående mycket negativt (38, 39).

Det är vanligt att alla, särskilt tonåringar, har vissa av de besvär som det frågas efter i formuläret. Tonårsperioden är inte alltid lätt att ta sig igenom, så det är inte ovanligt att som tonåring vara trött, ha svårt att koncentrera sig, känna sig nere eller ha mer humörsvängningar än tidigare.

Det finns olika aspekter att uppmärksamma i frågeområdet *Barnets mående*. För det första är det viktigt att notera om den samlade bilden visar att barnet exempelvis har allmänna bekymmer men som är ofta återkommande. Det kan handla om att barnet svarar att hen upplever många av de nämnda besvären flera gånger i veckan.

För det andra finns ett antal frågor som rör allvarliga företeelser och som kan kräva kontakt med hälso- och sjukvården. Det är särskilt viktigt att notera vad barnet svarar om självskada, tankar om att inte vilja leva längre och försök att ta sitt liv.

2. Begränsningar, barnets agerande och påföljder

Sammanfattningen ligger till grund för bedömning av hur barnets situation kan utvecklas och hur det påverkar barnet framöver. Sammanfattningen visar barnets nuvarande situation medan bedömningen handlar om risk för framtida utsatthet med utgångspunkt i vad barnet har berättat. Du bedömer om vad det skulle betyda för barnets framtida situation om förhållandena förblir som de är idag. Du söker även svar eller tecken som kan tyda på att situationen kan förändras framöver och om det skulle kunna vara till det bättre eller sämre.

Frågorna nedan ger stöd i att strukturera din bedömning. Efter frågorna beskrivs mer ingående hur barns olika sätt att agera utifrån begränsningar kan kopplas till risk för framtida utsatthet för hedersrelaterat våld.

- Hur begränsad är barnet – har hen utrymme att utvecklas? Kan hen känna sig fri i viss mån, att göra ”fel”?
- Om barnet håller sig inom begränsningarna:
  - Hur besvärad verkar barnet av begränsningarna? Vad har hen själv sagt om det?
  - Kommer hen att hålla sig inom dessa gränser längre fram, eller finns det tecken på att hen inte kommer att kunna/vilja göra det?
- Om barnet inte håller sig inom begränsningarna:
  - Överträder barnet gränserna i hemlighet eller vet de som skulle kunna bestraffa barnet om det?
  - Om de inte vet om överträdelserna – hur ser du på sannolikheten att de kommer att upptäckas av dem som står för begränsningarna?
  - Vilka gränser överträder barnet?
  - Vilka påföljder är kända/har hänt och vilka förväntar sig barnet eller är rädd för?

Barn som anpassar sig

Barnet kan påverkas på olika sätt av begränsningar. I sammanfattningen delade du upp begränsningar, barnets agerande och påföljder, men nu kan dessa delar föras ihop igen, för en samlad bedömning.

Det förhåller sig inte nödvändigtvis så att ett barn som anpassar sig, och alltså inte bryter mot begränsningarna, kan undvika skada eftersom det inte bestraffas för överträdelser. För det första kan barnet bli utsatt för att se till att hen håller sig till begränsningarna. För det andra kan själva begränsningarna i sig innebära en risk för barnets utveckling och psykiska hälsa (5).

Barn som anpassar sig löper därmed på lång sikt risk att bli psykiskt nedbrutna av att inte få leva ett fullvärdigt liv där de får ta sina egna beslut och själva får välja vad de vill eller inte vill göra. Riskerna finns även om det inte förekommer andra former av våld än den psykiska pressen av att ständigt tvingas att anpassa sig till begränsningarna.

Det anpassliga barnet kan till slut reagera mot begränsningarna och börja överträda dem. Riskerna för att utsättas för våld kan då få en annan och mer akut karaktär.

Barn som agerar mot begränsningar

Om barnet agerar mot begränsningar behöver flera aspekter beaktas vid bedömningen. För det första: Är barnets överträdelser kända av dem som utövar våldet eller finns det en överhängande risk för att de får reda på det? För det andra: Vilken typ av överträdelse gäller det? Frågorna är rangordnade från lättare till svårare överträdelser (upp till frågorna 2.9, 2.10 och 2.11 är frågorna av mer sammanfattande karaktär).

I en hederskontext kan våldet delas in i det våld som är avsett att förhindra att barnet bryter mot familjens normer och det våld som bestraffar överträdelser och oftast är grövre och har en mer akut karaktär. Även om grovt våld kan förekomma också innan barnet har överträtt en regel innebär en överträdelse en ökad sannolikhet för att barnet ska utsättas för allvarligare våldsbrott (3, 7, 9, 43).

Familjens och släktens kännedom om barnets faktiska överträdelser eller rykten (även osanna) spelar stor roll för risken att barnet ska bestraffas med våld (1, 7, 43). Frågorna är uppbyggda så att de första frågorna rör begränsningar som i regel leder till mindre farliga påföljder vid överträdelser medan de senare frågorna rör överträdelser som kan få allvarligare påföljder. Att ha en pojkvän eller flickvän anses ofta som ett regelbrott som kan leda till allvarliga konsekvenser. Ännu farligare kan det bli när barnet har debuterat sexuellt, särskilt för flickor (7).

Om någon får reda på att barnet är homo- eller bisexuellt eller överskrider traditionella könsgränser kan det också innebära stora risker eftersom det i regel upplevs som mycket skadligt för familjens rykte. Det gäller därför att vara särskilt lyhörd när det gäller sexuell debut eller annat som har med barnets sexualitet att göra.

Det kan vara svårt att göra en bedömning utifrån svaren eftersom det inte finns en tydlig proportionalitet mellan överträdelser av begränsningarna och ett eventuellt straff (44). Du behöver vara lyhörd kring vad barnet har sagt om vilka reaktioner som hen förväntar sig som straff för att ha brutit mot familjens regler.

3. Nätverket och familjens bakgrund

När du gör en bedömning om framtida risk med utgångspunkt i vad barnet har berättat om nätverket handlar det mer om vem som utövar våldet än vilken typ av våld det är. Risker för framtida utsatthet kan bero på vem som utsätter barnet och hur nära eller långt ifrån barnet den personen befinner sig, både i emotionell och geografisk mening.

Nätverkskartan kan bidra med en översikt över hur omfattande förtrycket är, då den visar hur många som aktivt eller passivt står bakom det. Kartan kan visa vilka personer som barnet eventuellt måste bryta med, om det exempelvis blir aktuellt med en placering av barnet.

När det gäller hur familjen ser på val av partner och påföljder för den som inte följer familjens regler, syftar frågorna på att uppmärksamma risker för en framtida händelse som barnet inte har utsatts för ännu. Om det vanligaste är att personerna i familjen inte får välja sin partner är det en indikation på att mönstret troligtvis även kommer att upprätthållas i framtiden. Om personer i familjen har blivit isolerade, har skickats utomlands eller till och med har mördats kan det visa på en allvarlig risk med att överträda familjens regler (7, 45). Det kan dock också vara så att familjen medvetet vill upphöra med den typen av beteenden. Här är det viktigt att ta in svaren kring barnets egen bedömning av situationen: Är hen rädd för att bli utsatt för något liknande?

Frågan om huruvida det finns ett starkt tryck från omgivningen kan ändra det intryck som du fått av svar på tidigare frågor om familjens bakgrund. Om familjen inte brukar bestämma partner för sina barn eller släktingar och det inte heller har förekommit våld som reaktion på regelöverträdelser, kan det ses som goda tecken. Samtidigt är det viktigt att notera att om trycket från omgivningen är starkt kan en familj ändå känna sig tvungen att bestraffa en regelöverträdelse på ett våldsamt sätt. Om sådana förhållningsmönster redan är etablerade i en familj, och det dessutom tillkommer ett tryck från omgivningen, ökar risken för våldshandlingar (1).

Om föräldrar utövar våld mot varandra, eller den ena utövar våld mot den andra, kan det indikera ökad risk för att barnet kan komma att utsättas för våld (46, 47).

Frågor som kan vara till stöd vid bedömningen:

- Finns det personer som utgör ett hot mot barnet i barnets närhet?
- Finns det personer som utgör ett stöd i barnets närhet?
- Om familjemedlemmarna vanligtvis inte väljer sin partner, verkar det vara en regel som består? Har barnet uttryckt någon uppfattning om det?
- Om det finns andra i familjen som har bestraffats för att de överträtt regler, hur verkar familjen förhålla sig till det nu? Är barnet orolig för att själv utsättas för något liknande?
- Om föräldrarna utövar våld mot varandra – vilka situationer handlar det om?
- Känner föräldrarna ett tryck från omgivningen när det gäller deras rykte eller anseende?

4. Kränkningar och hot och 5. fysiskt våld

När du utifrån svaren om psykiskt och fysiskt våld bedömer risk för framtida utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck lutar du dig mot forskning som visar att personer som har använt våld med stor sannolikhet fortsätter att göra det (42). Om psykiskt och fysiskt våld förekommer finns det alltså en påtaglig risk för att det kommer att brukas även i fortsättningen. Det gäller även för hot om våld. När utövaren/utövarna öppet hotar med att använda våld, visar det på en risk för att hen/de faktiskt kommer att göra det (42, 48).

Svaren om våldsutsatthet kan alltså bedömas så att om det förekommer våld i nuläget så kommer det sannolikt även förekomma även i fortsättningen, om inga åtgärder vidtas. Man behöver emellertid vara medveten om att även om varken våldsanvändning eller hot om våld framkommer i svaren, är det inte med säkerhet ett "lugnande" besked.

I en hederskontext kan exempelvis en förälder-barnrelation vara fri från fysiskt våld så länge barnet håller sig inom givna ramar, alltså betar sig så som hen ska enligt föräldrarna eller släkten. Detta kan förändras om barnet överträder begränsningarna eller om det finns rykten om att barnet gör det.

Det är viktigt att vara medveten om att fysiskt våld kanske förekommer, men att barnet inte vågar berätta om det (ännu). Lojaliteten till föräldrarna kan göra det svårt för barnet att, åtminstone tidigt i en utredningsprocess, berätta om allt som förekommer i familjen.

Svaren om våldsutövaren eller våldsutövarna ska tas med i bedömningen för att forskning har visat att dessa faktorer ökar risken för våldsutövande (40-42). Frågan om kontakten med kriminella gäng har inkluderats efter att

många som arbetar med utsatta för hedersrelaterat våld har berättat om att det kan vara en aspekt som kommer upp.⁵⁵ Vetskapen om att släktingar har koppling till gäng användas som ett indirekt hot mot den utsatte för att hen ska hålla sig inom ramen för de begränsningar som familjen har bestämt. Det är dessutom en indirekt indikator för tillgång till vapen som är en riskfaktor för framtida grovt våld (40). Jakande svar till denna fråga förtjänar alltså särskilt uppmärksamhet.

Frågor som kan vara stöd vid bedömning av risk gällande kränkningar och hot:

- Vilken typ av psykiskt våld förekommer mot barnet? Finns det omständigheter i barnets situation som tyder på att situationen kommer att förändras framöver?
- Har hot uttalats? Vad har i så fall sagts? Hur bedömer du sannolikheten för att hoten blir verklighet? Finns det konkreta tecken på att hoten kommer att bli verklighet?
Tecken kan vara: konkreta resplaner för bortförande, andra i familjen har utsatts för liknande händelser, barnet bedömer att det är sannolikt att någonting kommer hända.
- Om någon har distanserat sig från barnet, vilken typ av distansering bedömer du att det är? Är den ett straff i sig? Kan det vara en förberedelse för en allvarligare våldshandling?

Frågor som kan vara till stöd vid bedömning av risk gällande fysiskt våld och av våldsutövarna:

- Vilken typ av fysiskt våld förekommer gentemot barnet? Finns det omständigheter i barnets situation som tyder på att den kommer att ändras framöver?
- Är barnet orolig för att vissa saker, som ännu inte har inträffat, ska kunna inträffa?
- Är den eller de som utövar våldet arbetslös, har psykiska problem, problem med alkohol eller har tillgång till vapen?

Bedöma risk med stöd av scenarier

Efter att du har gått igenom alla delar i frågeformuläret med barnet och har sammanfattat och bedömt svaren för varje frågeområde för sig, är nästa steg att formulera olika scenarier som handlar om risker för barnet framöver. Skillnaden mot bedömningen ovan är att här ska svaren från olika frågeområden sättas samman till en gemensam bild.

---

⁵⁵ Detta kom fram i ett möte med praktiker den 29 september 2020. För en mer grundlig genomgång av hur informationsinhämtning från praktiker och experter har gått till, se regeringsrapporten till projektet.

Scenarierna visar hur du bedömer att utsattheten för barnet riskerar att utvecklas utifrån barnets nuvarande situation. Även information som du har fått utanför samtalen med hjälp av Heva kan inkluderas i scenarierna.

För att arbeta med scenarierna behöver du först ha:

- gått igenom de fem frågeområdena med barnet
- sammanfattat och återkopplat svaren och
- bedömt risk för framtida utsatthet för varje frågeområde.

Det är lämpligt att du diskuterar scenarier med kollegor och arbetsledare för att få fler tankar om och perspektiv på barnets situation. Det kan vara bra att diskutera de olika scenarierna med barnet eftersom barnet har expertkunskap om sin egen situation. Det ger också barnet en möjlighet att korrigera eventuella missförstånd eller lägga till ytterligare information. Scenarierna kan även bidra till barnets egen förståelse av sin situation, vilket kan bidra till en känsla av trygghet och kontroll.

Tre möjliga scenarier

Över lag är frågorna som ska leda fram till ett scenario lika de som ställdes för att göra bedömningarna för respektive frågeområde, men skillnaden är att det nu är tre sammansatta scenarier. Precis som vid bedömningen av framtida utsatthet utifrån respektive frågeområde präglas även framtagandet av scenarier av osäkerhet. De olika scenarierna beskriver en framtida utveckling utifrån en tänkt situation där socialtjänsten inte ingriper och de risker som finns då.

Möjliga scenarier kan vara:

- **Barnets situation förblir densamma** – hen mår fortsatt som hen mår nu och blir utsatt för de begränsningar och det psykiska och fysiska våldet som det utsätts för nu.
- **Barnets situation utvecklas till det bättre** – faktorer som kan leda till det är till exempel att barnet flyttar hemifrån, att föräldrar separerar så att den våldsutövande föräldern inte är lika nära barnet längre, att en person i släkten som stod för våld och förtryck kommer att flytta.
- **Barnets situation utvecklas till det sämre** – faktorer som kan leda till det är till exempel att barnet är i en frigörelseprocess som kommer att leda till fler överträdelser och bestraffningar, eller att barnet redan har överträtt regler och att det kan bli känt. Inom det här scenariot ryms även utveckling av mer allvarlig och akut karaktär:
  - **Barnets situation utvecklas mot en allvarlig/akut risksituation** – uppgifter som kan tyda på det är till exempel att barnet har berättat för någon att hen har en partner och det verkar sannolikt att föräldrarna kommer bestraffa barnet om det blir känt. Ett annat tecken kan vara att

föräldrarna har pratat om att det är dags för barnet att gifta sig och att en resa till hemlandet är förestående.

Syftet med scenarierna är att sortera den stora mängd av information som du har samlat in till mer hanterliga mängder, och därefter få fram de mer gripbara scenarier som är kopplade till de risker som finns och som måste hanteras. Scenarier kan vara till hjälp för att bedöma vilket behov av stöd och skydd som barnet har och vilka insatser som skulle kunna vara lämpliga. Scenarierna ska vara kortfattade och tydliga, inte utförligt beskrivna.

Det är inte givet att just tre olika scenarier är aktuella alla gånger. I vissa fall finns det färre och i vissa fall finns det fler scenarier för risk för framtida utsatthet av hedersrelaterat våld och förtryck. Att konstruera fler än tre riskscenarier är dock inte att rekommendera eftersom själva syftet med scenarierna är att reducera informationen till en mer lätthanterlig mängd.

Om du redan innan du börjar arbeta med scenarierna ser att en eller flera av utvecklingarna är osannolika behöver du bara arbeta vidare med den utveckling som du har bedömt som sannolik. Tanken är att scenarierna ska vara till stöd i arbetet med att ta ställning till vilket stöd eller skydd barnet eventuellt behöver. Därför arbetar du med de scenarier där du ser en viss sannolikhet efter du har bedömt risk för varje frågeområde.

Scenarierna del för del

Nedan följer en genomgång av scenarierna, del för del. Scenarierna byggs upp av följande delar:

- Beskrivning av utsattheten
- Uppgifter som stödjer scenariot
- Tidsperspektiv
- Sannolikhet

När du beskriver utsattheten fokuserar du på vilken typ av utsatthet som förekommer i barnets situation och vilka som är de troliga konsekvenserna för barnet. Om barnet till exempel utsätts för rigida begränsningar kan det hindra barnets utveckling och orsaka psykisk ohälsa. Om barnet riskerar tvångsgifte eller fysisk bestraffning på grund av överträdelse av familjens begränsningar är det en mer akut och farlig situation.

Stödfrågor för att beskriva situationen som barnet befinner sig i om situationen förblir likadan:

- Vilken typ av våld och förtryck utsätts barnet för? Fysiskt? Psykiskt?
- Hur ofta utsätts barnet för våldet/begränsningarna?
- Hur allvarligt är våldet/begränsningarna?

Stödfrågor för att beskriva utsattheten om barnets situation skulle förändras – till det bättre eller till det sämre:

- Vad förändras?
- Vilken typ av våld och förtryck utsätts barnet för? (I scenariot att situationen blir bättre kan svaret här också vara att våldet förväntas upphöra)
- Hur omfattande är begränsningarna, hur ofta inträffar våldshandlingar?
- Hur grovt/allvarligt är våldet?
- Riskerar barnet att utsättas för barnäktenskap eller bortförande eller andra övergrepp som kan utsätta barnet för akut och allvarlig fara?

Ett exempel på en formulering av *utsattheten* om situationen blir värre skulle kunna vara:

”Flickan riskerar att utsättas för grövre våld och begränsningar i nuläget om föräldrarna får reda på att hon är kär i en pojke i klassen.

Flickan lever redan med strikta begränsningar och bestraffas för överträdelser med fysiskt våld återkommande i vardagen.”

När du anger **uppgifter som stödjer scenariot** bidrar det till att stödja reflektionen kring det tilltänkta riskscenariot. Det kan vara hjälpsamt att titta på om ett scenario verkar troligt med utgångspunkt i svaren från flera olika frågeområden. Vidare kan det vara bra att uppmärksamma om svaren inom vissa frågeområden inte alls berörs i scenarierna. Det kan också bli tydligt att vissa områden har större betydelse än andra i det specifika fallet.

Stödfrågor för att identifiera uppgifter som stödjer scenarierna:

- Vilka konkreta svar eller uppgifter från barnet pekar på att den beskrivna utsattheten kommer inträffa/fortsätta?
- Vilka frågor och frågeområden är relevanta?
- Finns andra uppgifter som pekar på detta scenario?

För exemplet ovan skulle svaret kunna formuleras så här:

”Flickan har berättat att hon inte får umgås med kompisar efter skolan, att hon alltid måste komma hem direkt och hjälpa till hemma. Hon får örfilar om hon blir försenad eller klär sig på ’fel sätt’ enligt föräldrarna. Flickan har berättat att det är tydligt att hon inte får umgås med pojkar och absolut inte få ha pojkvän.

Svaren som scenariot bygger på är hämtade från begränsningar, barnets agerande och påföljder (2), nätverket och familjens bakgrund (3) och fysiskt våld (5).”

När du anger ett troligt **tidsperspektiv** på när barnets situation förändras till det bättre eller sämre får du en utgångspunkt att tänka utifrån vad gäller när i tiden stöd eller skydd för barnet behövs. Barnets behov kan förändras på kort sikt eller längre fram. Om ett barn exempelvis behöver skyddas från en närliggande resa utomlands, som innebär risk för att barnet ska giftas bort, kan skydd och insatser behövas akut. Förändringar i barnets situation kan också vara troliga på längre sikt. Ett exempel på den senare risken är att barnet inte väljer ”rätt” partner i familjens ögon när hen blivit äldre.

När vi tänker på tidsperspektivet för att ett barns situation ska förändras så handlar det om de scenarier som handlar om att situationen blir bättre eller sämre. I ett scenario där situation förblir densamma finns inget behov av att bedöma tidsperspektivet.

Stödfrågor för att resonera om tidsperspektiv:

- Kommer situationen ändras den närmaste tiden eller på längre sikt? Ange en ungefärlig tidsram.
- Kan någon särskild händelse påverka barnets situation åt en viss riktning? När inträffar den/förväntas den inträffa?

För exemplet ovan skulle svaret kunna formuleras så här:

”När det gäller risken för att situationen kommer att förvärras på grund av att föräldrarna upptäcker förälskelsen, kan det ske nära i tid. Det är osäkert om någon ännu vet om flickans förälskelse, men upptäckten, särskilt av föräldrarna eller deras nätverk kan leda till att situationen förändras snabbt.”

Sannolikheten är din bedömning av hur troligt det är att ett scenario inträffar, givet den informationen du har. Sannolikhetsbedömningen karakteriseras alltid av en grad av osäkerhet.

För att få en tydligare indelning kan du skilja mellan låg, medel och hög sannolikhet. Ju troligare scenariot verkar, desto större uppmärksamhet förtjänar det. Samtidigt behöver du överväga vilken typ av risk det gäller. Bedömer du till exempel att det föreligger en risk för att barnet kan skadas allvarligt eller dödas, behöver det tas på allvar även om sannolikheten inte är hög.

Bedöm hur sannolik utvecklingen är.

Stödfrågor för att bedöma sannolikhet för scenarierna:

- Är det låg, mellan eller hög sannolikhet att barnets situation förblir likadan eller förändras?
- Vad bygger jag min bedömning av sannolikheten på? Vilka konkreta tecken ser jag för denna utveckling?

För exemplet ovan skulle svaret kunna formuleras så här:

”När det gäller upptäckt av förälskelsen så är sannolikheten mellan. Det är dock viktigt att tänka på att det kan uppstå rykten om att flickan har en relation, vilket kan leda till grovt våld. Därför borde risken tas på allvar.”

Sannolikhetsbedömningen leder vidare till nästa steg – bedömning av behov av insatser. Välj främst det scenario som verkar mest sannolikt för att gå vidare till nästa steg. Om det är flera scenarier som du bedömer som lika sannolika kan du också arbeta vidare med flera.

Bedöma behov av insatser

Att koppla en eller flera insatser till ett scenario tydliggör kopplingen mellan riskbedömningen och barnets behov av stöd och skydd. Behovet kan vara akut, kortsiktigt eller långsiktigt.

OBS!

Du kan behöva inhämta annan information innan du bedömer behov av insats. Heva täcker den del av barnets situation som är kopplad till risken för hedersrelaterat våld. Heva ger inte stöd i att till exempel utreda skyddsfaktorer kring barnet eller för samtal med personer i barnets närhet.

Heva ger inga förslag på insatser eftersom val av insats ska baseras på hela utredningsunderlaget.

Stödfrågor:

- Vilken/vilka insatser eller åtgärder kan utgöra ett stöd för barnet?
- Vad kan utgöra skydd för barnet?
- Vad kan bidra till att förändra barnets situation?

Förändring av situationen genom insatsen

Du bedömer också på vilket sätt insatsen skulle kunna förändra scenariot. Det är långt ifrån givet att risksituationen är åtgärdad genom att en insats ges, till exempel en placering utanför hemmet. Insatsen kan leda till andra risker eller endast tillfälligt bidra till att lugna situationen. Det ursprungliga scenariot blir mindre akut, men det finns fortfarande risker kvar.

Stödfrågor:

- På vilket sätt skulle barnets situation kunna förändras?
- Vilka risker skulle kunna minska och på vilket sätt?
- Finns det nya risker som insatsen/åtgärden kan föra med sig?

En vanlig risk, som till exempel tas upp vid placering av barn i en hederskontext, är ensamhetskänslor hos barnet som kan bli övermäktiga och en risk i sig. Barnet kan komma att må så dåligt att hen skadar sig själv eller självmant återvänder till en familj i kris.

Referenser

1. Van Eck C. Purified by blood. Honor killings amongst Turks in the Netherlands. Amsterdam: Amsterdam University Press; 2003.
2. Roberts KA, Campbell G, Lloyd G. Honor-based violence : policing and prevention. Boca Raton, FL: CRC Press; 2014.
3. Baianstovu R, Strid S, Cinthio H, Särnstedt Gramnaes E, Enelo J-M. Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. Örebro; 2019.
4. Jämställdhetsmyndigheten. När barn tvingas ta ansvar för sitt eget skydd. Slutredovisning av uppdrag att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse. Göteborg; 2023. Contract No.: 2023:15.
5. Björktomt S-B. Honor-Based Violence in Sweden – Norms of Honor and Chastity. *Journal of Family Violence*. 2019;34(5):449–60.
6. Schlytter A. Hedersrelaterade värderingar och normer i en svensk kontext. s. 63-83: Familj, religion, rätt. : En antologi om kulturella spänningar i familjen – med Sverige och Turkiet som exempel Uppsala : Iustus Förlag; 2010.
7. Hussein J. Heder och hedersvåld : Berättelser, fakta, fördomar 2017.
8. Ghadimi M, Gunnarsson S. Ung 018. En kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala. Uppsala; 2019.
9. Doğan R. The Dynamics of Honor Killings and the Perpetrators' Experiences. *Homicide Studies*. 2016;20(1):53–79.
10. Tarhan G, Kakabaveh A. Tolvhundra. En kartläggning av attityder samt förekomsten av diskriminering och förtryck i hederns namn bland 1200 ungdomar och ett 50-tal föräldrar i Göteborg. Göteborg; 2016.
11. Knutagård H, Nidsjö E. Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning: Länsstyrelsen i Skåne; 2004.
12. Davidian T. Trippelt utsatt : hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning. [Sverige]: Tjejjers rätt i samhället (TRIS); 2014.
13. Mayeda DT, Vijaykumar R. A Review of the Literature on Honor-based Violence. *Sociology Compass*. 2016;10(5):353–63.
14. Schlytter A, Rexvid D. Mäns heder. Att vara både offer och förövare. Valmiera: Studentlitteratur; 2017.
15. Brottsförebyggande rådet. Grov fridskränkning mot barn. Stockholm; 2023. Contract No.: 2023:6.
16. Idriss MM. Abused by the Patriarchy: Male Victims, Masculinity, “Honor”-Based Abuse and Forced Marriages. *Journal of Interpersonal Violence*. 2021:0886260521997928.
17. Gunnarsson S, Ghadimi M, Davidian T, Hellberg M. Gömd och glömd. Hedersrelaterat våld och förtryck mot vuxna med intellektuell funktionsnedsättning. Uppsala; 2020.
18. Myndigheten för delaktighet. Våld mot personer med funktionsnedsättning. Om utsatthet och förekomst av våld. 2023. Contract No.: 2023:12.

19. delaktighet Mf. Särskild sårbarhet, särskilt ansvar. Stödmaterial för att motverka våld mot barn och unga med funktionsnedsättning och kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck mot personer med funktionsnedsättning 2025. Contract No.: 2025:6
20. Pandey S. The road from millennium development goals to Sustainable development goals by 2030: Social Work's Role in Empowering Women and Girls. *Journal of Women and Social Work*. 2017;32(2).
21. Socialstyrelsen. Könstymning av flickor och kvinnor 2024 [Available from: <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/vald-och-brott/konstymning/>].
22. Unicef. Kvinnlig könstymning ger flickor men för livet 2020 [Available from: <https://unicef.se/fakta/kvinnlig-konstymning>].
23. Jämställdhetsmyndigheten. Könstymning av flickor och kvinnor 2021 [Available from: <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/mans-vald-mot-kvinnor/konstymning-av-flickor-och-kvinnor>].
24. Jämställdhetsmyndigheten. Bortförda barn och unga. Delredovisning av uppdraget att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse. 2022. Contract No.: 2022:25.
25. Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU). Slidkransen - eftersom "mödomshinnan" inte finns 2021 [Available from: <https://www.rfsu.se/sex-och-relationer/for-dig-som-undrar/kropp-och-kon/fittfakta/slidkrans-modomshinna/>].
26. Socialstyrelsen. Om så kallade oskuldskontroller och oskuldsintyg. 2018. Contract No.: 1/2018.
27. van Moorst BR, van Lunsen RHW, van Dijken DKE, Salvatore CM. Backgrounds of women applying for hymen reconstruction, the effects of counselling on myths and misunderstandings about virginity, and the results of hymen reconstruction. *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*. 2012;17(2):93–105.
28. Socialstyrelsen. Listening to children in foster care. Eliciting Reliable Reports from Children: Review of Influential Factors. 2015.
29. Schlytter A, Linell H. Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext. En studie av omhändertagna flickor. 2008. Contract No.: Forskningsrapport 2008:2.
30. Linell H. Child protection through an abuse-filtered lens. Adolescent victimization and Swedish social services responses (Dissertation). Stockholm 2017.
31. Socialstyrelsen. Att samtala med barn. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården. Stockholm; 2018.
32. Cederborg A-C. Att intervjua barn - vägledning för socialsekreterare. 2010. Contract No.: 2010: 4.
33. Linell H. The characteristics and extent of child abuse : findings from a study of the Swedish Social Services child protection. 20:2, s. 231-241: *European Journal of Social Work*; 2017.
34. Heckert DA, Gondolf EW. Battered Women's Perception of Risk Versus Risk Factors and Instruments in Predicting Repeat Reassault. *Journal of Interpersonal Violence*. 2004;19(7):778–800.

35. Bowen E. An overview of partner violence risk assessment and the potential role of female victim risk appraisals. *Aggression and violent behavior*. 2011;16(3):214–26.
36. Holmberg K, Enander V. *Varför går hon?: Studentlitteratur*; 2011.
37. Weisz AN, Tolman Richard M, Saunders DGW, ARLENE N. Assessing the Risk of Severe Domestic Violence: The Importance of Survivors' Predictions. *Journal of Interpersonal Violence*. 2000;15(1):75–90.
38. Länsstyrelsen Stockholm. *Origos samtalsstöd för ungdomar som växer upp i en hederskontext. En utvärdering*. 2024.
39. Jernbro C, Lanberg Å. *Det är mitt liv! Om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner*. Stockholm; 2018.
40. Lynch KR, Jackson DB. Firearm exposure and the health of high-risk intimate partner violence victims. *Soc Sci Med*. 2021;270:113644.
41. Yourstone JA, Johan; Hildeby Kellgren, Filip ; Söderberg, Jon; Eriksson, Leni. *Hedersrelaterat våld och förtryck – mot förbättrad kunskap om förövarna. Forskning och utvärdering inom Kriminalvården Norrköping*; 2018. Contract No.: 978-91-86903-86-2
42. Kropp PR. *Intimate Partner Violence Risk Assessment and Management. Violence and Victims*. 2008;23(2).
43. Baianstovu R. *Heder. Hedersrelaterat Våld, Förtryck och Socialt Arbete*. Lund: Studentlitteratur; 2017.
44. Payton J. Honor-based violence: policing and prevention. *Policing & Society*. 2015;25(1):126–8.
45. Belfrage H, Ekman L. Threat assessment of targeted honour-based violence. S. 260-271: *International handbook of threat assessment / [2014]*; 2014.
46. Liel C, Ulrich SM, Lorenz S, Eickhorst A, Fluke J, Walper S. Risk factors for child abuse, neglect and exposure to intimate partner violence in early childhood: Findings in a representative cross-sectional sample in Germany. *Child Abuse Negl*. 2020;106:104487.
47. Taylor CA, Guterman NB, Lee SJ, Rathouz PJ. Intimate partner violence, maternal stress, nativity, and risk for maternal maltreatment of young children. *Am J Public Health*. 2009;99(1):175–83.
48. Campbell JC, Sharps P, Glass N. Risk Assessment for Intimate Partner Homicide. In: Pinard G-F, Pagani L, editors. *Clinical Assessment of Dangerousness: Empirical Contributions*. Cambridge: Cambridge University Press; 2000. p. 136–57.

Detta bedömningsstöd, **Heva**, är framtaget för att hjälpa dig som är socialsekreterare i utredningar av barn (12–17 år) som är eller kan vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Heva samlar vanligt förekommande aspekter av hedersrelaterat våld och kan hjälpa dig att upptäcka utsatthet, kartlägga den nuvarande utsattheten och bedöma risk för framtida utsatthet av hedersrelaterat våld och förtryck.

Heva består av frågeformulär och denna manual. Frågeformuläret innehåller både slutna och öppna frågor som barnet får svara på. Manualen innehåller instruktioner om hur du ställer frågorna i frågeformuläret och om hur du sammanfattar och bedömer svaren. I manualen ges också bredare information om hedersrelaterat våld och om vad du särskilt behöver tänka på när du utreder barn som lever i en hederskontext.

Socialstyrelsen

Heva – Manual (artikelnr 2025-1-9403)
kan laddas ner från socialstyrelsen.se/publikationer.